

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Долгий Богдан Михайлович

УДК 159.9 _____

Кваліфікаційна робота

**Психологічні аспекти управління увагою молодших школярів під час
навчання**

053 «Психологія»

«Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Б.М.Долгий

Науковий керівник (консультант) Сингаївська Ірина Валентинівна,
кандидат психологічних наук, професор

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОЯВУ ТА РОЗВИТКУ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	6
1.1. Загальна характеристика розвитку молодшого школяра.....	6
1.2. Розвиток пізнавальних психічних процесів	9
1.3. Особливості прояву уваги молодших школярів	20
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ УПРАВЛІННЯ УВАГОЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	26
2.1. Організація та методики дослідження	26
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження прояву уваги молодших школярів	30
2.3 Результати дослідження психологічних аспектів управління увагою молодших школярів	36
Висновки до розділу 2	40
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З УПРАВЛІННЯ УВАГОЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ	43
3.1. Адаптація результатів дослідження у педагогічній практиці	43
3.2. Створення оптимальних умов для розвитку уваги в навчальному середовищі	51
Висновки до розділу 3	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність роботи. Увага є невід'ємною складовою психічного розвитку молодших школярів та відіграє ключову роль у їхній учбовій діяльності. Особливості прояву уваги у цьому віці є важливою проблемою, яку вивчають у загальній психології. Молодший школяр, належачи до вікової групи від 6 до 9 років, перебуває на етапі активного формування своєї психіки. Увага молодших школярів має свої особливості, оскільки їхня психіка знаходиться у процесі інтенсивного розвитку.

У цьому віці дитина активно розвиває свої когнітивні здібності, зокрема сприйняття, увагу, пам'ять та мислення. Розвиток пізнавальних психічних процесів, зокрема уваги, визначає успіх у навчанні та загальний розвиток дитини. Однак особливості прояву уваги молодших школярів, такі як її недостатня стійкість та вибірковість, варто детально розглядати для кращого розуміння їхнього психічного розвитку.

Мета дослідження полягає в дослідженні особливостей прояву уваги молодших школярів та психологічних аспектів управління увагою під час навчання. З цією метою в рамках роботи вирішуються такі **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми уваги у контексті психологічного розвитку молодших школярів.
2. Здійснити емпіричне дослідження особливостей прояву уваги молодших школярів під час учбової діяльності.
3. Сформулювати практичні рекомендації щодо управління увагою молодших школярів під час навчання.

Об'єктом дослідження є увага молодших школярів під час учбової діяльності, а **предметом** – психологічні аспекти управління увагою молодших школярів під час навчання.

Методи дослідження . У дипломній роботі застосовувалися три методики дослідження. Перша методика полягала у використанні авторської анкети для вчителів, яка була спрямована на збір відповідей від учителів

молодших класів щодо психологічних аспектів управління увагою учнів під час навчання. Друга методика включала проведення "Коректурної проби за Б. Бурбоном", яка дозволила оцінити рівень уваги та концентрації учнів на певних завданнях. Третя методика полягала у спостереженні за учнями під час учбового процесу, що дозволило отримати додаткові дані щодо їхньої поведінки та реакції на навчальні заняття. Усі дослідження проводилися на базі закладу " Білоцерківський приватний ліцей «Міцва-613»" в місті Біла Церква (київська обл.)

Наукова новизна роботи полягає в розширенні знань про прояв уваги молодших школярів та їхніх пізнавальних процесів, виявленні факторів, що впливають на увагу.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів в педагогічній практиці. Отримані дані можуть бути корисні для вчителів та педагогів у вдосконаленні методик навчання та організації уроків з молодшими школярами.

Проблема уваги вже стала об'єктом вивчення великої кількості досліджень у зарубіжній та вітчизняній психології. Проте, не зважаючи на наявність важливих висновків попередніх досліджень, ще існують невивчені аспекти, які варто ретельно розглянути. Сучасна психологія продовжує науковий пошук у цьому напрямку, зокрема в контексті методологічного, теоретичного та експериментального плану.

Попередні дослідження у галузі психології уваги надали значущий внесок у розуміння особливостей її функціонування у молодших школярів. Проте, для повного розуміння цієї проблеми, важливо розглядати її в контексті психологічного розвитку дитини та її учбової діяльності.

Вивчення психічних процесів молодших школярів, зокрема уваги, вирізняється актуальністю та практичною значущістю, оскільки вона спрямована на покращення умов навчання та розвитку дітей цього вікового періоду. У сучасному інформаційному суспільстві, де великий акцент робиться на розвиток когнітивних здібностей та успішність у навчанні,

вивчення уваги молодших школярів стає особливо важливим завданням для психології та педагогіки.

Однією з ключових проблем у цьому контексті є нестійкість уваги та вибірковість, які характеризують процес сприйняття та обробки інформації дитиною. Розуміння цих особливостей дозволить розробити ефективні стратегії управління увагою на уроках та вдома, сприяючи покращенню якості навчання та розвитку кожної дитини.

Зазначені завдання та напрямки дослідження є актуальними та важливими для подальшого розвитку області психології та педагогіки. Результати нашої роботи можуть знайти практичне застосування в освітній сфері та сприяти оптимізації процесів навчання молодших школярів.

Таким чином, дана дипломна робота спрямована на вирішення актуальних питань психології уваги молодших школярів, а її результати можуть внести вагомий внесок у розуміння та підвищення ефективності учбового процесу цієї важливої вікової групи.

Експериментальна база дослідження. Усі дослідження проводилися на базі закладу “ Білоцерківський приватний ліцей «Міцва-613»” в місті Біла Церква (київська обл.) Дослідження проводилося в рамках одного навчального року, у який були включені всі 7 вчителів молодших класів. Обрано цільову групу вчителів, оскільки вони безпосередньо працюють з молодшими школярами та мають значний досвід управління їх увагою. У складі досліджуваних було 23 хлопчики (45% від загальної кількості) та 29 дівчаток (55% від загальної кількості). Варто відзначити, що загальна кількість хлопчиків та дівчат у кожному класі була приблизно однакова, що забезпечує більш об'єктивні результати дослідження.

Апробація роботи. Результати дослідження опубліковані в тезах Міжнародної наукової конференції: Долгий Б. М., Сингаївська І. В. Психологічні особливості прояву уваги молодших школярів. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції

(Київ, 07 грудня 2023 р.). К.: Університет "КРОК", 2023.

Структура та обсяг дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел 70 найменувань та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи - 70 сторінок, основний обсяг – 62 сторінок. Робота містить 0 таблиць, 0 рисунків, 0 додатки .

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОЯВУ ТА РОЗВИТКУ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

1.1. Загальна характеристика розвитку молодшого школяра

Поява в житті суспільства системи загальної обов'язкової середньої освіти зумовила виділення особливого періоду в розвитку дитини – молодшого шкільного віку. Він відсутній у дітей, які взагалі не вчилися у школі або ж освіта яких завершилася на цій початковій ланці[1].

Молодшим шкільним віком прийнято вважати вік дітей приблизно від 7 до 10–11 років, що відповідає рокам їх навчання в початкових класах. Це вік відносно спокійного та рівномірного фізичного розвитку. У цей період відбувається активне анатомо–фізіологічне дозрівання організму. Збільшення росту і ваги, витривалості, життєвої ємності легень йде досить рівномірно та пропорційно.

Кісткова система молодшого школяра ще знаходиться в стадії формування – окостеніння хребта, грудної клітки, таза, кінцівок ще не завершено, у кістковій системі ще багато хрящової тканини.

Відбувається функціональне вдосконалення мозку. Так, до семи років завершується морфологічне дозрівання лобного відділу великих півкуль, що створює сприятливі можливості для здійснення довільної поведінки, планування і виконання.

Розвивається аналітико–систематична функція кори; поступово змінюється співвідношення процесів збудження і гальмування; процес гальмування стає дедалі сильнішим, хоча як і раніше переважає процес збудження, та молодші школярі високою мірою збудливі та імпульсивні.

До шести-семи років зростає рухливість нервових процесів, дещо збільшується рівновага процесів збудження і гальмування (однак перші ще довго продовжують домінувати, що зумовлює непосидючість та підвищену емоційну збудливість молодших школярів)[47].

Зростає роль другої сигнальної системи в аналізі та синтезі вражень зовнішнього світу, в утворенні тимчасових зв'язків, виробленні нових дій та операцій, у формуванні динамічних стереотипів.

Узагальнюючи, можна сказати, що у дітей семи – десяти років основні властивості нервової системи за своїми характеристиками наближуються до властивостей нервової системи дорослих, хоч самі по собі ці характеристики ще не дуже стійкі.

У цьому віці також відбуваються істотні зміни в органах і тканинах тіла, що підвищує фізичну витривалість дитини. Що стосується особливостей анатомо–фізіологічного дозрівання, слід звернути увагу й на те, що дрібні м'язи розвиваються досить повільно, внаслідок чого дітям важко виконувати рухи, які вимагають чіткої координації. Процес окостеніння кисті та пальців у молодшому шкільному віці також ще не закінчується повністю, тому дрібні та точні рухи пальців і кисті руки утруднені та стомлюючі[48].

Молодший шкільний вік називають вершиною дитинства. Дитина зберігає багато дитячих якостей – легковажність, наївність, погляд на дорослого знизу вгору. Але вже втрачає дитячу безпосередність у поведінці, у дитини з'являється інша логіка мислення. Навчання для нього – значуща діяльність. У школі учні набувають не тільки нові знання та вміння, але й певний соціальний статус. Змінюються інтереси, цінності дитини, весь спосіб життя.

Основною особливістю цього віку є зміна соціальної позиції особистості: вчорашній дошкільник стає учнем, членом шкільного і класного колективів, де слід дотримуватися нових норм поведінки, вміти підпорядковувати свої бажання новому розпорядку тощо. Все це сприймається дитиною як певний переломний момент у житті, який супроводжується ще й перебудовою системи взаємостосунків з дорослими, найавторитетнішою фігурою серед яких стає вчитель.

На перших порах учні початкової школи добре вчаться, керуючись своїми стосунками у родині, іноді дитина добре вчиться завдяки взаєминам у

колективі. Велику роль відіграє й особистий мотив: бажання одержати гарну оцінку, схвалення вчителів і батьків. Тільки після виникнення інтересу до результатів своєї навчальної праці формується інтерес до змісту навчальної діяльності, до набуття знань. Формування інтересу до змісту навчальної діяльності, набуттю знань пов'язано з переживанням школярами відчуття задоволення від досягнень. А підкріплюється це почуття схваленням, похвалою вчителя, який підкреслює кожен, навіть найменший успіх, найменше просування вперед.

Нагадаємо, що розвиток психіки здійснюється насамперед на основі провідної для певного вікового періоду діяльності. Такою діяльністю, основною діяльністю, першою та найважливішою задачею та обов'язком для молодших школярів є учіння – набуття нових знань, умінь і навичок, накопичення систематичних відомостей про світ, що оточує, природу та суспільство, яке суттєво змінює мотиви їхньої поведінки та відкриває нові джерела розвитку пізнавального й особистісного потенціалу[8].

Включаючись у нову для себе навчальну роботу, діти поступово звикають до її вимог, а дотримання останніх зумовлює розвиток нових якостей особистості, яких ще немає у дошкільному віці. Такі якості (новоутворення) виникають і розвиваються у молодших школярів відповідно до формування навчальної діяльності.

Основними новоутвореннями психіки молодшого школяра є довільність як особлива якість психічних процесів, внутрішній план дій та рефлексія. Саме завдяки їм психіка молодшого школяра досягає рівня розвитку, необхідного для подальшого навчання в середніх класах, для переходу до підліткового віку з його особливими вимогами та можливостями.

Дубровіна В. вважає, що центральне психологічне новоутворення молодшого шкільного віку – орієнтація на групу однолітків. У цьому віці переплетені стосунки вікової приязні до однолітка і стосунки суперництва: з одного боку, дитина хоче "бути, як усі", з іншого – "бути краще, ніж усі".

Розвиток молодшого школяра в процесі навчання забезпечується

передусім змістом останнього. Однак один і той самий зміст по-різному засвоюється дітьми і по-різному, залежно від методу навчання, впливає на їхній розвиток. Методи ж мають забезпечувати створення для кожного етапу навчання і для кожного предмету систем навчальних завдань, які б поступово ускладнювалися, формування необхідних для їх розв'язання дій (розумових, мовних, перцептивних тощо), трансформацію останніх в операції складніших дій, вироблення узагальнень і використання їх у нових конкретних ситуаціях[13].

Ефективність розвитку істотно залежить від того, наскільки цілеспрямовано учнів у процесі навчання спонукають аналізувати свої враження від сприйнятих об'єктів, усвідомлювати їх окремі властивості та свої дії з ними, виділяти суттєві ознаки об'єктів, оволодівати критеріями оцінки окремих їх параметрів, виробляти способи класифікації об'єктів, робити узагальнення, усвідомлювати загальне у своїх діях під час розв'язання різних видів задач тощо[5].

Ставлячи перед учнями нові пізнавальні і практичні задачі, озброюючи їх засобами розв'язання цих задач, навчання має передувати розвитку, спиратись не лише на його актуальні досягнення, а й на потенційні можливості. Навчання впливає на розвиток молодших школярів і своєю організацією, оскільки саме вона визначає форми їхнього колективного співжиття, спілкування між собою та з учителем.

1.2 Розвиток пізнавальних психічних процесів

Уся навчальна діяльність молодших школярів суворо цілеспрямована.

1. Учні мають оволодіти навичками читання, письма і рахування, набути досить значний обсяг знань з математики, рідної мови, природознавства.

2. Розширюється кругозір, розширюються і розвиваються пізнавальні інтереси дитини.

3. Відбувається розвиток пізнавальних процесів, розумовий

розвиток, формуються здібності до активної, самостійної, творчої діяльності.

4. Має формуватися навчальна спрямованість, відповідальне ставлення до навчання, високі суспільні мотиви навчання.

Навчальна діяльність у початкових класах переважно стимулює розвиток психічних процесів безпосереднього пізнання навколишнього світу: відчуттів і сприймань.

Сприйняття. Молодших школярів відрізняє гострота і свіжість сприйняття, якась «споглядальна допитливість», що пояснюється віковими особливостями вищої нервової діяльності, відносним переважанням першої сигнальної системи. Наймолодший школяр з живою цікавістю сприймає навколишнє життя, яке кожного дня відкриває йому щось нове. Проте таке сприйняття на початку навчання має свої особливості, які дозволяють говорити про його вікові недоліки[50].

Найхарактернішою рисою сприйняття є його низька диференційованість. Молодші школярі неточно і неправильно розрізняють схожі предмети: іноді не розрізняють і змішують схожі букви і слова за зображенням або вимовою, зображення схожих предметів і самі схожі предмети (плутають букви «ш» і «щ», слова «покласти» і «покласти», [20] зображення на фото жита і пшениці, п'ятикутника і шестикутника). Це пов'язано зі слабкістю аналітичної функції у віковому сприйнятті. Проте не слід думати, що учні першого і другого класів взагалі нездатні до аналізу, до розрізнення ознак і деталей. Іноді найменші школярі помічають такі деталі, що залишаються поза увагою дорослого. Розвиток сприйняття не відбувається сам по собі [21]. Тут дуже важлива роль учителя, який щоденно виховує вміння не тільки дивитися, а й розглядати, не тільки слухати, а й слухати, по-особливому організовує діяльність учнів сприймати певні предмети, навчає. визначати істотні ознаки і властивості предметів і явищ, вказувати, на що звернути увагу, вчити дітей планомірно і планомірно аналізувати сприйняті предмети[12].

У процесі навчання сприйняття, стаючи особливою цілеспрямованою діяльністю, ускладнюється та поглиблюється, стає більш аналізуючим,

диференційованішим, набуває характеру організованого спостереження. У зв'язку з цим змінюється роль слова в сприйнятті. В учнів I–II класів слово переважно виконує функцію називання (словесне позначення після пізнання об'єкта), цим і завершується аналіз, сприйняття.

Увага. Обсяг уваги молодшого школяра менше, ніж у дорослої людини, менш розвинене вміння розподіляти увагу. Особливо яскраво невміння розподілити увагу проявляється під час написання диктантів, коли треба одночасно слухати, пригадувати правила, застосовувати та писати. На початку навчання виявляється і велика нестійкість уваги[11].

У шкільному віці мимовільна увага розвинена значно сильніше. Усе нове, несподіване, яскраве, цікаве без жодних зусиль привертає увагу учнів. Разом з розвитком довільної уваги розвивається і мимовільна, яка тепер пов'язана не з яскравістю і зовнішньою привабливістю предмета, а з потребами та інтересами дитини, що виникають в процесі навчальної діяльності. Увага учнів молодшого шкільного віку характеризується деякими віковими особливостями. Основна з них – слабкість довільної уваги. Можливості вольової регуляції і контролю уваги на початок молодшого шкільного віку обмежені. Довільна увага середнього школяра вимагає так званої суворої мотивації. Якщо у старших школярів довільна увага підтримується ще й за наявності дистанційної мотивації (старшокласнику може бути важко зосередитися на нецікавій і важкій роботі заради очікуваного результату в майбутньому), то молодший школяр може працювати зосереджено лише на наявності жорсткої мотивації (перспективи отримати п'ятірку, заслужити похвалу вчителя, впоратися із завданням краще за всіх і т. д.).

У молодших школярів переважає мимовільна увага, спрямована на нові, яскраві, несподівані та захоплюючі об'єкти. Мимовільна увага стає особливо зосередженою і стійкою, коли навчальний матеріал яскравий, яскравий і викликає в учня емоційне ставлення. Тому найважливішою умовою організації уваги є наочне навчання, широке використання різноманітних засобів наочності: ілюстрацій, малюнків, муляжів, моделей. Однак слід пам'ятати, що

молодші школярі дуже вразливі. Занадто яскраві зорові враження іноді можуть створити настільки сильне вогнище хвилювання в корі головного мозку, що в результаті гальмується будь-яка здатність розуміти пояснення, аналізувати і узагальнювати матеріал. Оскільки мимовільна увага підтримується інтересом, природно, кожен учитель прагне зробити свій урок цікавим і захоплюючим. Але слід враховувати, що учнів слід привчати звертати увагу на те, що безпосередньо не цікавить і не цікаво. В іншому випадку розвивається знижена і розпещена увага, звичка звертати увагу тільки на цікаве, учень не зможе мобілізувати довільну увагу в тих випадках, коли деякі елементи діяльності не викликають безпосереднього інтересу. Про це попереджав ще К.Д. Ушинський: "Звичайно, зробивши цікавим свій урок, ви можете не боятися набриднути дітям, але пам'ятаєте, що не все може бути цікавим у навчанні, а неодмінно є і нудні речі, й повинні бути. Привчіть же дитину робити не тільки те, що її займає"[51].

Учні III – IV класів, як показали дослідження Н.Ф. Добриніна, можуть зберігати увагу безперервно протягом усього уроку. Короткі паузи, мабуть, корисні, але влаштовувати перерви в роботі немає необхідності. [17]

Важливе інше – періодично міняти види робіт школярів, тоді і великої втоми не настане. Різноманітність роботи стимулює стійкість уваги. [23]

Можливості розвитку довільної, стійкої і зосередженої уваги молодших школярів у процесі навчання дуже широкі. Сам процес навчання потребує постійних вправ довільної уваги з боку дитини, вольових зусиль зосередження. Довільна увага розвивається разом із розвитком високих соціальних мотивів навчання, разом із зростанням усвідомлення відповідальності за успіх навчальної діяльності. На цій основі у молодшого школяра формується вміння організувати і регулювати свою увагу, свідомо керувати нею. З віком у дітей збільшується обсяг і стійкість уваги. «Увага у молодших школярів» тісно пов'язана зі значенням навчального матеріалу для них. Усвідомлення необхідності, важливості матеріалу, інтерес до його змісту є важливою умовою їх уваги.

Серед причин нестійкості уваги в цьому віці можна назвати:

- недостатню розумову активність дітей, зумовлену як недосконалістю методики навчання
- рівнем підготовки до навчальної діяльності, непереборними труднощами в навчанні, станом здоров'я тощо

Уява. Систематичне проведення позакласних занять, таких як придумування продовження розповіді або казки, театралізовані міні-вистави та інсценування казок, малювання чарівних героїв та неіснуючих вигаданих тварин допомагає розвинути у дітей таку важливу психічну здатність, як уява. Уява в цьому віці надзвичайно бурхлива, яскрава, з рисами неконтрольованості. У процесі навчання він поступово розвивається, зокрема вдосконалює творчу уяву, стаючи все більш реалістичним і керованим. Справжнє вивчення будь-якого навчального предмета неможливе без активної уяви, без уміння уявити те, що написано в підручниках, про що говорить учитель, без уміння працювати з зоровими образами.

Вивчаючи історію, необхідно відтворювати в своїй уяві образи минулого, вивчення географії неможливе без уявлення ландшафтів, побуту людей з інших країн, літератури – без наочного уявлення описуваної ситуації, образів дійових осіб, образів природи. Просторова уява вкрай необхідна при вивченні геометрії, оволодінні елементарним малюнком і навичками малювання. Уява середнього школяра формується в процесі його навчальної діяльності під впливом його потреб. Безпосередній досвід (відвідування музеїв і виставок, перегляд фільмів, походи, робота на пришкольній ділянці тощо) також розвивають уяву.

Удосконалюється репродуктивна уява, пов'язана з відображенням раніше сприйнятого або зі створенням образів за певним описом, схемою, малюнком тощо. Не втрачаючи жвавості, яскравості і конкретності, уявлення молодших школярів стають дедалі реалістичнішими, все точніше відображають зміст навчальних предметів, прочитаних дітьми книжок, перестають бути роздробленими і дробленими, а об'єднуються в системи.

Розвиток уяви є важливою передумовою успішного навчання. З усіх шкільних дисциплін є завдання, коли необхідно уявити ситуацію, в якій дитина ніколи не була, створити образи, що не мають конкретних аналогів у навколишній дійсності, трансформувати існуючий образ, перейти від однієї системи відліку до іншої. Також інтенсивно формується творча уява, виникають нові образи на основі минулого досвіду, діти поступово переходять від простого довільного поєднання уявлень до логічно обґрунтованого конструювання нових образів. Зростає як швидкість, з якою утворюються фантастичні образи, так і потреба дітей створювати власну уяву[52].

Пам'ять. Пам'ять у молодшому шкільному віці під впливом навчання розвивається у двох напрямках: посилюється роль і питома вага словесно-логічного, смислового запам'ятовування (порівняно з наочно-образним), і дитина опановує можливістю свідомо управляти своєю пам'яттю та регулювати її прояви (запам'ятовування, відтворення, пригадування). У зв'язку з віковим відносним переважанням діяльності першої сигнальної системи у молодших школярів більш розвиненою є наочно-образна пам'ять, ніж так звана словесно-логічна. Вони краще, швидше запам'ятовують і міцніше зберігають у пам'яті конкретні відомості, події, обличчя, предмети, факти, чим визначення і пояснення.

Пам'ять молодших школярів розвивається передусім у напрямку посилення її довільності, зростання можливостей свідомого управління нею та збільшення обсягу смислової, словесно-логічної пам'яті[12].

Молодші школярі (особливо 1 – 2 класів) схильні до механічного запам'ятовування, шляхом простого повторення, без усвідомлення смислових зв'язків усередині матеріалу, що запам'ятовується. Часто вони запам'ятовують і відтворюють навчальний матеріал дослівно без його перебудови, змістовного перетворення, без спроби передати зміст своїми словами. У цьому віці помітно змінюється співвідношення між мимовільним і довільним запам'ятовуванням у зв'язку зі зростанням ролі останнього. Дані досліджень показують, що діти при вмілому керівництві своєю навчальною діяльністю вже можуть виділяти

опорні думки в зрозумілому матеріалі, пов'язувати їх між собою і завдяки цьому успішно запам'ятовувати. Розвивається також здатність до довільного відтворення матеріалу. Проте без педагогічної допомоги діти, як правило, користуються лише найпростішими прийомами запам'ятовування і довільного відтворення (повторення). Ускладнюють роботу спроби використати продуктивніші прийоми (повторне повторення за готовим планом, змістовне групування матеріалу тощо)[67].

Ефективність довільного запам'ятовування визначається ступенем інтелектуальної активності молодших школярів. Остання ж знаходиться в прямій залежності від оволодіння молодшими школярами засобами організації й управління запам'ятовуванням. До числа таких засобів відноситься перш за все вміння усвідомлювати та диференціювати мнемічні завдання, тобто завдання запам'ятовування (запам'ятати дослівно, якщо це важливе визначення чи формулювання; запам'ятати суть, яку можна передати своїми словами; не намагатися запам'ятовувати зовсім, якщо це неістотна деталь тощо).

Численні дослідження показали, що продуктивність запам'ятовування залежить від усвідомлення цілей і створення відповідних установок запам'ятовування. Мотиви діяльності, в яку включено запам'ятовування, мають прямий вплив на його продуктивність. Якщо учень запам'ятовує один матеріал з установкою, що цей матеріал не знадобиться йому в подальшому навчанні, а інший матеріал з установкою, що він знадобиться незабаром, то в другому випадку матеріал запам'ятовується швидше, пам'ятається довше і буде відтворений точніше (дослідження Т.М. Бапаріч). Аналогічно позначається й установка на тривале запам'ятовування (запам'ятати надовго, запам'ятати назавжди) (дослідження Л.В. Занкова) [47].

Завдання вчителя – сформулювати в учнів певні установки на запам'ятовування. Учитель має навчати молодших школярів прийомам і засобам запам'ятовування, смислового групування матеріалу, складанню й використанню текстової площини як смислової опори запам'ятовування,

виділенню конкретних орієнтирів для запам'ятовування, співвіднесенню, зіставленню, зв'язуванню окремих частин. Розвиток довільної пам'яті не означає ослаблення видів мимовільної пам'яті у дітей. В останньому, крім того, виникають нові якісні характеристики, породжені новим змістом і формами діяльності. У систематичне виконання дітьми навчальних завдань включається мимовільне запам'ятовування і відтворення, завдяки чому, а також з огляду на подальший розвиток мислення ці процеси стають більш систематичними і продуктивними.

Під впливом навчання у молодших школярів формується логічна пам'ять, унаслідок чого суттєво змінюється співвідношення образної та словесно-логічної пам'яті. Важливою умовою ефективності цього процесу є педагогічна спрямованість, спрямована на забезпечення розуміння учнями (аналіз, порівняння, співвіднесення, групування тощо) навчального матеріалу, а вже потім – навчання[69].

У молодшому шкільному віці зростає продуктивність, міцність і точність запам'ятовування навчального матеріалу. Зумовлено це, зокрема, оволодінням учнями більш досконалішими мнемонічними прийомами. Підвищується точність впізнання об'єктів, що запам'ятовуються.

Мовлення. Розвиток мови визначається потребою дитини у спілкуванні.

Сучасні психологи однозначно та правомірно пов'язують інтелектуальний розвиток дитини з розвиненістю її мовної діяльності. Розвиток мови молодшого школяра має значення в розвитку всіх пізнавальних процесів дитини. Одночасно з розвитком мовлення молодшого школяра удосконалюються його мислення й уява[60].

На момент вступу до школи словниковий запас дитини збільшується настільки, що вона може вільно porozумітися з іншою людиною з будь-якому приводу, що стосується повсякденного життя і входить до сфери її інтересів. Якщо трирічна нормально розвинута дитина вживає до 500 і більше слів, то шестирічна – від 3000 до 7000 слів. Словник дитини у початкових класах складається з іменників, дієслів, займенників, прикметників, числівників та

еднальних сполучників[65].

Розвиток мовлення молодших школярів дає позитивний результат щодо розвитку любові та позитивного ставлення до читання. Володіючи розвиненою мовою, дитина з простотою і легкістю формулює свої думки, працює з текстовою інформацією, читає з задоволенням, адже читання, безумовно, один з видів мовленнєвої активності. Разом із розширенням словника розширюється і семантичний зміст слів. У шкільному віці дитина поступово починає оволодівати письмовою мовою. Він більш абстрактний від ситуації, інакше мотивований, набагато довірливіший, ніж усний дискурс[22].

Письмові конструкції дитина сприймає і запам'ятовує переважно через читання. Читання — предмет шкільної освіти, який відкриває шлях до самостійного оволодіння писемним мовленням. Структури письмової мови, що запам'ятовуються під час читання, поступово стають структурними формами власного мислення та задуму дитини. Але це можливо лише за умови розвитку в дитини здатності орієнтуватися на спілкування з уявним читачем, який здатний зрозуміти позицію свого автора.

Змінюється співвідношення між розрядами вживаних слів, збільшується словниковий запас, урізноманітнюються функції мови, удосконалюється її синтаксична будова тощо. Зміни морфологічної будови писемного мовлення дітей відбуваються під впливом навчання. Мова дитини може бути досить виразною. Але він також може бути необережним, надмірно швидким або повільним, повільним або тихим. Цікаво, що діти 7–9 років часто дозволяють собі говорити не тільки для того, щоб висловити думку, а іноді просто для того, щоб утримати увагу співрозмовника. Зазвичай це відбувається з близькими дорослими або однолітками під час гри[66].

Збільшується кількість слів і словосполучень у письмових роботах, збільшується швидкість написання та підвищується його якість. Оволодінню учнями письмом передують оволодіння читанням, успішність якого залежить насамперед від методів навчання. Важливим показником успішності оволодіння дитиною мовою є читання мовчки, пов'язане з розвитком

внутрішньої мови.

Мислення. У процесі навчання мислення молодшого школяра зазнає дуже великих змін. Перш за все, удосконалюється робота головного мозку та нервової системи. За даними фізіологів, до семи років кора великих півкуль є вже у значній мірі зрілою. Однак найважливіші, специфічно людські відділи головного мозку, що відповідають за програмування, регуляцію та контроль складних форм психічної діяльності, у дітей цього віку ще не завершили свого формування (розвиток лобових відділів мозку закінчується лише до 12 років), унаслідок чого регулюючий та гальмівний вплив кори на підкіркові структури виявляється недостатнім. Недосконалість регулюючої функції кори проявляється в характерних для дітей цього віку особливостях поведінки, організації діяльності та емоційної сфери: молодші школярі легко відволікаються, не здатні на тривалий час зосереджуватися, збудливі, емоційний.

Особливості розумової діяльності учня середнього шкільного віку в перші два роки навчання багато в чому схожі з особливостями мислення дошкільника. У молодшого школяра чітко виражений конкретно-образний характер мислення. Отже, розв'язуючи розумові завдання, учні спираються на реальні предмети чи зображення. На основі певних фактів робляться висновки й узагальнення. Все проявляється при засвоєнні навчального матеріалу.

Під впливом навчання відбувається плавний перехід від пізнання зовнішньої сторони явищ до пізнання сутності. У думці починають відображатися істотні властивості та ознаки предметів і явищ, що дає змогу робити перші узагальнення, перші висновки, проводити перші аналогії, будувати елементарні висновки. На цій основі у дитини поступово починають формуватися елементарні наукові поняття. Не менш важливою є діяльність молодшого школяра – робота у двох характерних формах: у формі самообслуговування та у формі виготовлення виробів[8].

Усі види діяльності сприяють розвитку пізнавальної сфери. Увага, пам'ять, уява, сприйняття набувають характеру більшої довільності, дитина

освоює способи самостійного управління, чому допомагає прогрес у мовленнєвому розвитку. У розумовому плані освоюються класифікації, порівняння, аналітико-синтетичний тип діяльності, дії моделювання, що стають передумовами майбутнього формування формально-логічного мислення.

Саме в цей період здійснюється перехід від наочно-образного, конкретного мислення, притаманного дошкільнятам, до понятійного, науково-теоретичного мислення. Конкретність мислення першокласників проявляється передусім у тому, що при розв'язанні розумової задачі вони виходять з означених словами конкретних предметів, їх зображень або уявлень, їм легше проаналізувати конкретний факт та зробити з нього певні висновки, ніж навести приклад до загального положення. Під впливом навчання в структурі мислення дитини змінюється співвідношення його образних і понятійних, конкретних і абстрактних компонентів на користь зростання ролі останніх.

Взагалі навчання молодших школярів уміння порівнювати піднімає їх аналітичну та синтетичну діяльність на вищий рівень. Аналіз поступово переходить в абстракцію, яка стає важливою складовою розумової діяльності учнів щодо узагальнення та формування понять.

Під впливом потреб навчальної діяльності поступово вдосконалюються і прийоми узагальнення, від переважно образотворчої мови діти переходять до уявної, а згодом і до методів понятійної мови. Отже, змінюються і результати узагальнення.

Умовою успішного розвитку в них такої мисленнєвої операції є спеціальна робота, спрямована на формування вміння школярів узагальнювати, групувати та класифікувати предмети. Узагальнення в засвоєнні знань і розумовому розвитку молодших школярів служить основою для розвитку конкретизації, застосування результатів узагальнення в нових пізнавальних і практичних ситуаціях. Спостерігаються суттєві індивідуальні особливості мисленнєвої діяльності молодших школярів, що виражаються в рівнях розвитку операцій аналізу й синтезу, абстрагування й узагальнення, у

співвідношенні конкретно-образного й абстрактно-словесного компонентів, у гнучкості мислення[64].

1.3. Особливості прояву уваги молодших школярів

Увага є ключовим фактором успішного навчання та розвитку дітей, в тому числі і молодших школярів. Основні типи уваги, які можуть проявлятися у молодших школярів, включають:

- Візуальна увага: це тип уваги, який дозволяє дітям сприймати та фокусуватися на візуальних об'єктах, таких як текст, малюнки або символи. Молодші школярі, які мають сильну візуальну увагу, можуть бути добре пристосовані до завдань, які вимагають сприймання великої кількості інформації на екрані або на папері[18].

- Аудитивна увага: це тип уваги, який дозволяє дітям фокусуватися на звукових інформаційних потоках, таких як мовлення, музика або звуки природи. Молодші школярі зі сильною аудитивною увагою можуть бути добре пристосовані до завдань, які вимагають вислуховування та розуміння інструкцій вчителя або розмову з однолітками.

- Спрямована увага: це тип уваги, який дозволяє дітям зосередитися на конкретному об'єкті чи завданні та проігнорувати всі інші подразники. Молодші школярі зі сильною спрямованою увагою можуть бути добре пристосовані до завдань, які вимагають виконання конкретної послідовності дій, таких як математичні розрахунки або виконання завдань на комп'ютері.

- Селективна увага – характеризується здатністю обирати окремі складові зі всього обсягу інформації, яка надходить до дитини. Наприклад, під час уроку учень може обирати, на що звертати увагу, а на що ні, вибираючи те, що є для нього найбільш важливим.

- Постійна увага – відображає здатність утримувати увагу на одному предметі протягом тривалого часу. Цей тип уваги є важливим для учнів під час виконання завдань, що вимагають тривалої концентрації.

- Розподілена увага – дозволяє одночасно зосереджуватись на

кількох різних завданнях або видів інформації. Цей тип уваги важливий для дитини під час одночасного виконання різних видів діяльності, наприклад, при готуванні до уроків.

- Альтернативна увага – відображає здатність швидко перемикає увагу з одного предмета на інший. Цей тип уваги важливий для дитини під час переходу від одного виду діяльності до іншого.[14]

Важливо враховувати, що типи уваги можуть поєднуватися в різних комбінаціях і в залежності від конкретної ситуації віддається перевага тому чи іншому типу. Так, наприклад, під час уроку з математики може використовуватись постійна увага, а під час фізкультурного заняття – розподілена увага.

З розумінням різних типів уваги, ми можемо розглянути фактори, які впливають на її розвиток у молодших школярів. Він залежить від багатьох факторів, включаючи фізіологічні та психологічні чинники. Один з найважливіших факторів – це здоров'я дитини, яке включає у себе харчування, сон, фізичну активність та інші фізіологічні показники. Здорове харчування і регулярна фізична активність можуть покращити кровообіг та стан нервової системи, що сприяє покращенню уваги.

Крім того, психологічні чинники, такі як стан емоційного благополуччя, також можуть впливати на розвиток уваги у молодших школярів. Негативні емоції, такі як тривога та стрес, можуть знизити рівень уваги та здатність до концентрації. Тому важливо забезпечити дітям позитивну психологічну атмосферу вдома та в школі, підтримувати їх емоційне благополуччя та допомагати їм впоратися зі стресом.

Також, вплив на розвиток уваги у молодших школярів мають фактори, пов'язані з навчальним процесом, такі як методика викладання, організація навчального процесу та наявність стимулюючих факторів. Наприклад, дослідження показують, що дитини краще зосереджуються на завданнях, які є цікавими для них та мають стимулюючу роль, такі як можливість отримати нагороду або похвалу[16].

Розвиток уваги у молодшому шкільному віці має свої особливості порівняно з розвитком уваги у дорослих. Для молодших школярів характерні такі особливості:

Дослідження показують, що молодші школярі можуть утримувати увагу на конкретному завданні протягом приблизно 10-15 хвилин. Після цього періоду їхня увага починає розпадатися, і вони можуть стати менш концентрованими на завданні. Це означає, що вчителі повинні планувати навчальні заняття з урахуванням цього фактору, включаючи перерви для відпочинку та переключення уваги на інші види діяльності. Надто довге утримання уваги на одному завданні може призвести до втоми та зниження продуктивності навчального процесу. Тому важливо вчителям виявляти чутливість до сигналів учнів, що свідчать про втому чи втрату уваги, і вчасно реагувати на це, надаючи можливість на короткі перерви або зміну виду діяльності. Крім того, важливо стимулювати учнів до регулярної фізичної активності, оскільки це може позитивно впливати на їхню увагу та концентрацію. Короткі паузи для фізичних вправ або рухливих ігор можуть допомогти відновити енергію та покращити увагу молодших школярів. Розуміння обмеженого терміну уваги у молодших школярів дозволяє вчителям ефективно планувати навчальні заняття, забезпечуючи оптимальні умови для зосередженості та успішного навчання. Недостатня саморегуляція. У молодших школярів може бути складно контролювати свою увагу та управляти її. Вони можуть бути легко відволікнуті і допускати помилки під час виконання завдань[59].

Ще однією особливістю уваги молодших школярів є їхня зменшена здатність до абстрактного мислення. У цьому віці діти тільки починають розвивати здатність розуміти та працювати з абстрактними поняттями. Тому їм може бути складно зосередитися на абстрактних ідеях та концепціях. Молодші школярі частіше виявляють інтерес до конкретних прикладів та ілюстрацій, які допомагають їм краще зрозуміти новий матеріал. Вони потребують візуальних демонстрацій, ілюстрацій, маніпулятивних матеріалів

та інших конкретних засобів для вивчення. Це допомагає їм зв'язати абстрактні концепції з реальними ситуаціями та власним досвідом. Учителі повинні бути свідомими цієї особливості уваги молодших школярів під час планування та проведення навчальних занять. Важливо надавати достатню кількість конкретних прикладів, використовувати візуальні матеріали, проводити демонстрації та практичні вправи для підтримки їхнього розвитку та розуміння нового матеріалу[43].

Такий підхід допомагає стимулювати інтерес та активність учнів, а також сприяє їхньому успішному навчанню. Зрозуміння зменшеної здатності до абстрактного мислення у молодших школярів допомагає вчителям ефективно адаптувати свої методи навчання та надавати підтримку в їхньому навчальному процесі.

Залежність молодших школярів від зорової стимуляції може виявлятися в їхній виразній реакції на рухливі об'єкти або яскраві кольори. Це є однією з особливостей їхнього сприйняття світу, яка відрізняється від дорослих. Молодші школярі можуть виявляти значний інтерес до рухомих об'єктів, таких як маятники, плаваючі рухомі м'ячі або навіть просто рухаючіся предмети на столі. Ці об'єкти можуть викликати їхню увагу та зацікавленість, але в той же час вони можуть легко відволікати учнів від навчальних завдань. Крім того, молодші школярі можуть бути особливо чутливими до яскравих кольорів та візуальних ефектів. Насичені кольори та цікаві зображення можуть привертати їхню увагу і стимулювати їхній інтерес до навчального матеріалу. Однак це також може мати негативний вплив, якщо навчальні матеріали перебільшено яскраві або перевантажені візуальними ефектами, що може призвести до розсіювання та втрати уваги учнів.

Залежність молодших школярів від зовнішньої мотивації може бути помітною у їхньому підході до навчання та виконання завдань. Вони можуть виявляти меншу самостійність та ініціативу порівняно з дорослими, частіше відчуючи потребу в стимулі ззовні для досягнення певних результатів. Одним із виявів цієї залежності є більша схильність молодших школярів до

реагування на зовнішні мотиватори, такі як похвала вчителя або обіцянка винагороди. Вони можуть бути більш мотивовані до виконання завдань, якщо вони бачать можливість отримати позитивну оцінку або винагороду за свої зусилля. Це може відобразитися в їхньому ставленні до навчання та виконання домашніх завдань. Проте важливо враховувати, що зовнішня мотивація може мати обмежений термін дії та недостатньо стимулювати довгостроковий інтерес до навчання. Молодші школярі можуть виявляти меншу самомотивацію та внутрішню потребу у власному навчанні, якщо вони занадто сильно залежать від зовнішніх мотиваторів[44].

У дорослих увага виявляється в більш стійкій формі, ніж у дітей. Дорослі здатні досягати більшої концентрації на одному об'єкті та виконувати більш складні завдання, а також переходити від одного типу уваги до іншого без складнощів.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи, можна стверджувати, що у дітей віком від семи до десяти років, характеристики нервової системи наближаються до характеристик нервової системи дорослих осіб. Проте, варто відзначити, що ці характеристики у молодших школярів ще не мають повної стійкості і розвиненості, як у дорослих.

Один з важливих аспектів уваги молодших школярів під час учбової діяльності – це їх здатність до спрямованості на виконання конкретного завдання. Діти цього вікового періоду вже можуть зосереджуватись на певній діяльності тривалий час, хоча їхня зосередженість може бути порушена зовнішніми впливами або внутрішніми факторами, такими як підвищена емоційна збудженість або стимулюючі фактори у навчальному середовищі.

Однак, на відміну від дорослих, у молодших школярів ще не розвинута повна саморегуляція уваги. Вони можуть бути вразливими до різних відволікаючих факторів, таких як шум, рухливість оточуючих, або цікаві предмети у навчальному середовищі. Здатність молодших школярів до

утримання уваги є частковою і вимагає постійної підтримки та навчання, щоб розвивати навички уваги та саморегуляції.

При проведенні учбової діяльності, молодші школярі можуть виявляти інтерес до нових знань та вмінь, але їхня увага може бути швидко втомлюваною, особливо в разі тривалої одноманітної роботи. Тому важливо використовувати різноманітні методи і підходи, які сприяють активному залученню молодших школярів до учбового процесу, забезпечують інтерактивність та зацікавленість навчального матеріалу.

Розвиток уваги молодших школярів також пов'язаний з їх емоційним станом. Підвищена емоційна збудженість може впливати на їхню здатність до утримання уваги та концентрації на завданні. Тому важливо створювати сприятливу емоційну атмосферу в класі, де діти почуваються комфортно та підтримані, що сприяє покращенню їх уваги та навчанню.

Отже, враховуючи особливості прояву уваги молодших школярів під час учбової діяльності, важливо розробляти підходи, які сприяють розвитку їхньої уваги та саморегуляції. Це може включати створення сприятливого навчального середовища, застосування різноманітних методів навчання, регулярне використання пауз та рухових вправ, а також підтримку емоційного благополуччя дітей.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ УПРАВЛІННЯ УВАГОЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

2.1. Організація та методики дослідження

У дипломній роботі застосовувалися три методики дослідження. Перша методика полягала у використанні авторської анкети для вчителів, яка була спрямована на збір відповідей від учителів молодших класів щодо психологічних аспектів управління увагою учнів під час навчання. Друга методика включала проведення "Коректурної проби за Б. Бурбоном", яка дозволила оцінити рівень уваги та концентрації учнів на певних завданнях. Третя методика полягала у спостереженні за учнями під час учбового процесу, що дозволило отримати додаткові дані щодо їхньої поведінки та реакції на навчальні заняття. Усі дослідження проводилися на базі закладу "Білоцерківський приватний ліцей «Міцва-613»" в місті Біла Церква (київська обл.)

Була створена авторська анкета для опитування вчителів щодо того, як вони керують увагою молодших школярів .

Дослідження проводилося в рамках одного навчального року, у який були включені всі 7 вчителів молодших класів. Обрано цільову групу вчителів, оскільки вони безпосередньо працюють з молодшими школярами та мають значний досвід управління їх увагою.

Для збору даних використовувалася анкета для вчителів молодших класів, розроблена на основі актуальних теоретичних концепцій та попередніх досліджень в галузі. Анкета містила 11 запитань, спрямованих на отримання об'єктивних відповідей щодо досвіду та стратегій управління увагою молодших школярів під час навчання.

Анкета містила наступні питання :

1. Який ваш стаж роботи вчителем молодших шкіл?
2. Як ви оцінюєте рівень концентрації уваги у вашому класі загалом?

3. Які стратегії ви використовуєте для збереження уваги молодших школярів під час навчання?
4. Чи використовуєте ви різноманітні методики або інструменти для залучення уваги учнів до уроків? Які саме?
5. Як часто ви помічаєте відволікання уваги учнів та як реагуєте на це?
6. Чи відведена увазі питання психологічного комфорту учнів під час навчання? Як ви забезпечуєте його?
7. Чи спостерігали ви випадки неспроможності деяких учнів у зосередженні на матеріалі? Як ви вирішували цю проблему?
8. Чи є в вашому класі певні чинники, які за вашим спостереженням впливають на увагу учнів (наприклад, шум, світло, рух у класі тощо)? Як ви реагуєте на ці фактори?
9. Чи використовуєте ви індивідуальний підхід до кожного учня з метою оптимізації їхнього навчального процесу? Які методи ви використовуєте?
10. Які, на вашу думку, є основні виклики в управлінні увагою молодших школярів? Як ви їх переборюєте?
11. Чи маєте ви які-небудь інші спостереження або думки щодо управління увагою молодших школярів, які ви хочете поділитися?

Участь у дослідженні була абсолютно добровільною та конфіденційною, забезпечуючи анонімність відповідей. Анкети були роздані вчителям особисто, ім'я яких було зашифровано для збереження анонімності.

Після збору відповідей анкет були зібрані та проаналізовані з метою визначення основних тенденцій та виявлення ключових аспектів управління увагою молодших школярів. Результати аналізу стали основою для формулювання висновків та рекомендацій у наступних розділах дослідження.

Для організації дослідження "Коректурної проби за Б. Бурбоном" були здійснені наступні етапи:

1. Визначення мети дослідження та складання плану роботи. Метою

дослідження було вивчення особливостей прояву уваги молодших школярів під час учбової діяльності. Для досягнення цієї мети було складено план дослідження, який включав в себе такі етапи: підготовчий етап, теоретичне обґрунтування дослідження, вибір методики дослідження, визначення вибірки, збір та аналіз даних, та оформлення результатів дослідження.

2. Вибір методик дослідження .
3. Визначення вибірки. Дослідження проводилося на вибірці учнів 1 – 4 класів.
4. Збір даних. Дослідження проводилось у класних кімнатах шкіл. Всі учні писали окремо в своїх класах під наглядом дослідника .
5. Аналіз даних. Після збору даних, був проведений їх аналіз. Для цього були використані статистичні методи, зокрема, була визначена середня продуктивність та точність реакцій на різноманітні подразники.

Вибірка складалась 52 учнів , для відбору учасників дослідження були використані критерії вікової групи (учні 1–4 класів) в закладі , відсутність серйозних захворювань нервової системи, відсутність протипоказань до проведення коректурної проби. Також, для участі в дослідженні необхідна була згода батьків (або законних представників) дитини, яку було отримано за допомогою спеціальних форм згоди на участь в дослідженні.

В дослідженні використано метод спостереження та метод коректурна проба за Бурбоном.

Для збору даних був використаний метод дослідження **“Коректурна проба за Б. Бурбоном”**. Цей метод дозволяє оцінити основні показники уваги у дітей, а саме концентрацію, стійкість і увагу. Метод полягає у вимірюванні кількості правильно виконаних завдань за визначений час.

Для проведення дослідження учнів було розподілено на групи залежно від класу, в якому вони навчалися. В кожену групу входило близько 13 учнів. Крім того, для забезпечення максимальної об'єктивності дослідження, кожен тест був проведений відразу на всіх учнів з однієї групи в один і той же день, орієнтовно в один і той же час.

У дослідженні були поставлені такі завдання для учасників:

Виконання "Коректурної проби" – учасникам необхідно було уважно прочитати текст, виявити та виправити всі помилки в написанні слів та орфографічні помилки.

Дати відповідь на 7 запитань:

1. Яку кількість часу ви проводите на навчання вдома та в школі
2. Яку кількість часу ви проводите на іграх або дивитися телевізор?
3. Чи є у вас улюблені предмети в школі? Які саме?
4. Як часто ви відчуваєте втому під час навчання?
5. Яке ваше ставлення до навчання в школі? Чи є ви зацікавлені в навчанні?
6. Які ваші захоплення поза школою? (гуртки, хобі , розваги , додаткові заняття)
7. Яку кількість часу ви проводите на вулиці, граючись з друзями?

Також було проведено спостереження за учнями. Основні результати спостереження за учнями 1 та 3 класів під час учбової діяльності були документовані за допомогою спеціально підготовленої таблички, яка була розділена на 8 частин, що відповідали п'ятихвилинним інтервалам уроку. Дослідник фіксував свої спостереження щодо рівня уважності та відволікання учнів.

Особливості проведення спостереження:

В табличці було використано п'ять основних показників, які вказували на потенційні джерела відволікання для школярів. Ці показники були позначені літерами, що відповідали конкретним факторам:

А – вказував на відволікання учнів через часові чинники, наприклад, незмога дочекатися кінця уроку провокувала дитину поглядати на годинник.

Б – означав відволікання учнів на однокласників, коли учень звертав увагу на дії та поведінку інших учнів, що могло перешкоджати його власній учбовій активності.

В – вказував на відволікання учнів через віконні чинники, наприклад,

коли учень спостерігав за зовнішнім середовищем, відволікаючись від навчального процесу.

Г – вказував на відволікання учнів на предмети, розташовані на їхніх парті, коли учень звертав увагу на речі, що знаходяться поряд з ним, замість активної участі у заняттях.

Д – означав відволікання учнів на власні думки, коли учень поглиблювався у своїх власних міркуваннях, що перешкоджало його концентрації на навчальному матеріалі.

Ці показники були використані для аналізу та оцінки рівня уваги молодших школярів під час учбової діяльності. Це дозволило досліднику отримати детальну інформацію про те, на які чинники уваги впливають школярі найбільше та найменше під час занять.

2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей прояву уваги молодших школярів.

Результати дослідження свідчать про важливість часу, проведеного дітьми з батьками, на рівень їх уваги та концентрації під час учбової діяльності. У роботі були враховані дані з чотирьох груп, що склалися з 52 респондентів, які належали до молодшого шкільного віку. Середній вік учасників дослідження становив 9 років, при мінімальному віці 6 років і максимальному – 11 років.

У складі досліджуваних було 23 хлопчики (45% від загальної кількості) та 29 дівчаток (55% від загальної кількості). Варто відзначити, що загальна кількість хлопчиків та дівчат у кожному класі була приблизно однакова, що забезпечує більш об'єктивні результати дослідження.

Отримані результати свідчать про те, що діти, які проводять більше часу з батьками, виявляють вищий рівень концентрації на уроках та менше відволікаються під час занять. Це спостереження має загальну дію для учнів різних класів, починаючи від першого і до четвертого класу. Такі результати підкреслюють важливість родинних взаємин і впливу, який батьки мають на

розвиток уваги у молодших школярів.

Для більш детального вивчення цієї проблеми можна провести подальші дослідження, що розглядатимуть вплив різних аспектів батьківської взаємодії на увагу дітей. Особливу увагу слід звернути на роль активного спілкування, заохочення та спільних занять батьків із своїми дітьми в контексті підтримки розвитку уваги та зосередженості. Такі дослідження можуть допомогти усвідомити важливість родинного середовища і сприяти створенню ефективних програм та підходів до навчання молодших школярів з урахуванням їхньої уваги та концентрації.

Дослідження також виявило, що молодші класи виявляють більше зацікавленості в навчанні та проявляють більшу увагу до викладачів. Це може бути пов'язане з їхнім пізнавальним інтересом у вивченні нового матеріалу та бажанням отримати знання. Молодші школярі часто демонструють більшу відкритість та активність на уроках, запитуючи запитання та беручи активну участь у діалозі з вчителем. Незважаючи на те, що не всі діти молодших класів змогли завершити тест коректурної проби за Бурбоном під час заняття, додаткові спостереження під час учбової діяльності показали, що молодші школярі виявляють більше зацікавленості до навчального процесу. Вони активно залучаються до виконання завдань, проявляючи цікавість до тем, що вивчаються, та бажання розуміти матеріал. Це свідчить про те, що відповідно спрямовані педагогічні підходи можуть стимулювати інтерес та увагу молодших школярів до навчання. Важливою складовою успішного навчання в молодших класах є створення сприятливої атмосфери, де діти почуваються заохочені та підтримані в своїх навчальних зусиллях. Такі спостереження допомагають ліпше розуміти потреби та психологічні особливості молодших школярів та розробляти більш ефективні стратегії управління їхньою увагою під час навчання. Варто зазначити, що рівень відволікання на розмови з однокласниками (і просто на однокласників) серед молодших класів виявився вищим, ніж у старших класів. Це може свідчити про особливості уваги молодших школярів, які швидше відволікаються від учбових завдань під

впливом соціальних стимулів у вигляді спілкування з однолітками.

Ці результати підкреслюють необхідність розвитку методик та підходів, спрямованих на збільшення уваги та зосередженості молодших школярів під час учбової діяльності. Для досягнення цієї мети варто розглянути можливості створення стимулюючого навчального середовища, де будуть враховуватися особливості цільової аудиторії, зокрема шляхом застосування інтерактивних методик навчання та використання захопливих завдань. Ці підходи сприятимуть активному залученню уваги молодших школярів до навчального процесу, оскільки створюватимуть більш цікаве і взаємодійне середовище для їхнього розвитку.

Для ефективного управління увагою молодших школярів під час навчання важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Це відображається у використанні індивідуалізованих підходів до навчання, які спрямовані на забезпечення оптимальних умов для розвитку кожного учня відповідно до його здібностей, потреб та інтересів. Одним з ключових методів індивідуалізації навчання є застосування різноманітних педагогічних методів. Наприклад, групова робота дозволяє учням співпрацювати та взаємодіяти між собою, розвиваючи не лише здібності до спільної діяльності, але і зберігаючи їхню увагу завдяки інтерактивному процесу навчання. Проектні завдання можуть стимулювати творче мислення та самовираження учнів, що також сприяє зосередженості на завданні. Використання ігор та практичних дій дозволяє відтворити навчальний матеріал у формі, яка приваблює та зацікавлює молодших школярів, що сприяє підтримці їхньої уваги протягом уроку. Індивідуалізація навчання передбачає уважне врахування потреб кожного учня. Вчителі можуть використовувати різноманітні методики та підходи, щоб забезпечити підтримку та підвищити мотивацію кожного учня. Це може включати диференційовані завдання з урахуванням рівня здібностей, індивідуальні консультації та підтримку учнів у вирішенні особистих труднощів чи питань. Такий підхід до навчання сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку кожного учня, сприяючи збереженню

його уваги та підвищенню успішності навчання. Індивідуалізація навчання дозволяє враховувати різноманітні потреби та інтереси молодших школярів, сприяючи їхньому повному розвитку та навчанню. Крім того, важливо створити сприятливу атмосферу в класному колективі, де діти почуваються комфортно та підтримують один одного. Така позитивна соціальна взаємодія може знизити рівень відволікання і сприяти кращій увазі під час учбових занять.

Дослідження підтвердило, що молодші школярі мають свої особливості в проявах уваги під час учбової діяльності. Вони відрізняються від дорослих не лише в тому, що у них обмежений термін уваги та вони залежать від зовнішньої мотивації, але й у ще багатьох інших аспектах. Наприклад, молодші школярі можуть бути особливо чутливими до зорової стимуляції, що може виявлятися у їхній реакції на рухливі об'єкти або яскраві кольори. Це може впливати на їхню здатність утримувати увагу на навчальному матеріалі та виконання завдань. Розуміння цих особливостей дозволяє вчителям та психологам розробляти ефективніші методики та стратегії навчання для цієї вікової групи. Наприклад, врахування обмеженого терміну уваги може виявитися у структуруванні навчальних занять з короткими перервами та рухливими вправами, що дозволить зберегти і підтримати увагу учнів протягом уроку. Крім того, врахування чутливості до зовнішніх стимулів може сприяти обранню візуальних матеріалів та методик, які зацікавлять та залучать увагу молодших школярів до навчального процесу. Такий підхід до управління увагою молодших школярів може стати основою для розробки імплементованих педагогічних програм та методичних рекомендацій для вчителів. Врахування психологічних особливостей уваги дозволить створити оптимальні умови для навчання та розвитку кожного учня, сприяючи їхньому успішному розвитку та досягненню академічних цілей. Таким чином, врахування психологічних аспектів управління увагою молодших школярів стає важливим завданням для сучасної освіти та психології. Також слід зазначити що не було встановлено кореляції між поганою концентрацією

уваги та грою в комп'ютерні або мобільні гри. Це означає, що наявність цього хобі у дітей не впливає на їх здатність уважно слідкувати за учбовим матеріалом.

Крім того, не виявлено жодних кореляцій між кількістю часу, проведеним перед телевізором, та низькими оцінками або проблемами з увагою. Це свідчить про те, що довгий час, витрачений на перегляд телевізора, не впливає на академічну успішність школярів або їхню здатність зосередитися на навчанні.

Варто зазначити, що діти, які грають в комп'ютерні ігри або дивляться телевізор, не нав'язуються негативною залежністю так само, як діти, які не займаються цими заняттями. Немає науково обґрунтованих доказів, що пасивне споживання медіа негативно впливає на їх розумові здібності або увагу. Зокрема, іноді спостерігається, що школярі, які грають в комп'ютерні ігри, мають більшу зацікавленість у взаєминах з однолітками, порівняно з дітьми, які не займаються цією активністю. Ігрові ситуації можуть сприяти розвитку комунікативних навичок та соціальної взаємодії, що може бути корисним для молодших школярів у формуванні стійких соціальних зв'язків.

З урахуванням отриманих даних можна зробити висновок, що гра в комп'ютерні ігри та перегляд телевізора необов'язково призводять до погіршення уваги молодших школярів. Діти мають різні індивідуальні особливості, і важливо враховувати широкий спектр факторів, які можуть впливати на їх увагу під час навчання.

Дослідженням було встановлено, що увага молодших школярів під час учбової діяльності має свої особливості. Зокрема, спостереження показали, що дівчатка проявляють більшу сконцентрованість на уроці порівняно з хлопчиками. Вони здатні тривалий час утримувати свою увагу на навчальному процесі, не відволікаючись на зовнішні подразники або інших однокласників. Зауважено, що школярки виявляють більшу самодисципліну та самоконтроль, що допомагає їм зосередитись на уроці та досягати кращих результатів у навчанні.

У той же час, хлопчики частіше відволікаються один на одного та на різні дрібнички, що може впливати на їхню увагу під час уроків. Це може пояснюватись їхніми особливостями в розвитку та поведінці. Відзначено, що хлопчики виявляють більшу активність та інтерес до соціального взаємодії з однокласниками, що може призводити до розсіювання їхньої уваги в учбовому процесі.

Ці спостереження також підтверджуються аналізом середніх балів, отриманих на уроках. За отриманими даними, дівчатка досягають вищих результатів у навчанні, що може бути пов'язано з їхньою більшою зосередженістю та уважністю під час учбової діяльності. У той же час, хлопчики, які частіше відволікаються та проявляють меншу увагу, можуть мати трохи нижчі середні бали на уроках.

Після обідньої перерви молодші школярі можуть бути більш схильні до відволікання та втрати концентрації під час учбової діяльності. Це пов'язано з тим, що після перерви діти потребують певного часу, щоб повністю повернутися до навчального процесу і знову зосередитися на навчанні. Вони не можуть миттєво відновити той самий темп роботи та увагу, які вони проявляли перед обідом.

Тому, з педагогічної точки зору, важливо усвідомлювати цю особливість молодших школярів і враховувати її при плануванні уроків та учбових активностей. Після обідньої перерви не рекомендується проводити самостійну роботу або складні завдання, що вимагають високого рівня уваги та концентрації. Такі завдання можуть бути більш ефективно виконані в першій половині дня, коли діти ще свіжі та готові до активної пізнавальної діяльності. Перевірка знань після обідньої перерви також може бути менш ефективною, оскільки діти можуть мати складнощі зі згадуванням матеріалу або зосередженням на завданнях оцінювання. Це може призвести до неправильної оцінки їхніх знань та навчального прогресу. Замість того, можна розглянути альтернативні методи оцінювання, такі як усний опитувальник або колективна дискусія, які дозволять вчителю виявити рівень розуміння та засвоєння

матеріалу у більш недавній інформаційній ситуації.

Загальна мета полягає в тому, щоб створити оптимальне навчальне середовище для молодших школярів, де їхня увага та зосередженість будуть на найвищому рівні. Розуміння особливостей прояву уваги під час учбової діяльності допоможе педагогам розробити ефективніші стратегії навчання та підтримки уваги для кращого навчального досягнення молодших школярів.

2.3 Результати дослідження психологічних аспектів управління увагою молодших школярів.

У рамках нашого дослідження з викладачами були отримані різноманітні відповіді від семи вчителів молодших класів щодо психологічних аспектів управління увагою молодших школярів під час навчання. Було встановлено, що стаж роботи вчителів молодших класів коливається від 2 до 30 років, що вказує на різний рівень досвіду та підходів до управління увагою учнів.

Перш за все, було виявлено, що управління увагою молодших школярів є складним завданням, яке вимагає постійного вдосконалення та адаптації. Вчителі використовують різноманітні стратегії, такі як використання візуальних матеріалів, інтерактивні уроки та рухливі вправи, для залучення уваги учнів.

Друге важливе спостереження полягає в тому, що кожен учитель надає перевагу індивідуальному підходу до управління увагою учнів. Це відображається у використанні різних методик, а також у зверненні уваги на психологічний комфорт кожного учня.

Деякі загальні висновки також можна зробити щодо викликів, з якими стикаються вчителі при управлінні увагою молодших школярів. Наприклад, природна рухливість та короткий термін концентрації є загальноприйнятими факторами, які впливають на успішність навчання. У зв'язку з цим, розвиток стратегій, спрямованих на врахування цих особливостей, є важливим аспектом професійного розвитку вчителів.

Відповіді вчителів вказують на використання різноманітних стратегій для збереження уваги молодших школярів під час навчання. Ці стратегії включають в себе інтерактивні методи, рухливі вправи, використання різноманітних інструментів та індивідуальний підхід. Крім того, аналіз відповідей вчителів з різним стажем роботи дозволив виявити як спільні підходи, так і індивідуальні особливості управління увагою у молодших школярів. Наприклад, багато вчителів використовують ігрові елементи та інтерактивні методики для залучення уваги учнів, що вказує на загальні тенденції у викладанні молодших класів. Однак, різні підходи до організації уроків та управління класною дисципліною виявлені серед вчителів з різним стажем.

Досвідні вчителі частіше наголошують на важливості індивідуального підходу до кожного учня та використанні різноманітних стратегій для забезпечення ефективного навчання. Це може бути результатом їхнього накопиченого досвіду та вивчення різних методик протягом багатьох років роботи. Таким чином, дослідження показало, що ефективне управління увагою молодших школярів вимагає поєднання загальних принципів та індивідуального підходу, а також постійного вдосконалення та адаптації залежно від потреб конкретного класу та учнів.

Деякі відповіді вчителів свідчать про високий рівень уваги до психологічного комфорту учнів під час навчання. Це включає створення сприятливої атмосфери в класі та реакцію на індивідуальні потреби кожного учня. Вчителі відзначають ряд викликів, таких як рухливість учнів та відволікання уваги. Однак вони також пропонують різні стратегії та методики для їх подолання, включаючи інтерактивні уроки та систематичні перерви.

Наше дослідження також підтвердило, що вчителі мають різноманітні підходи до управління увагою учнів. Деякі вчителі акцентують на ігрових методиках, інші - на використанні технологій, тоді як деякі вчителі надають перевагу традиційним методам. Це вказує на необхідність індивідуального підходу до кожного учня та використання різноманітних педагогічних

стратегій. Деякі учителі також зазначили важливість створення сприятливого середовища в класі, яке сприяє зосередженню та активному навчанню. Це може включати такі аспекти, як управління рівнем шуму, розміщення меблів та використання візуальних стимулів.

Додатково, результати дослідження можуть служити основою для розробки програм підвищення кваліфікації для вчителів, спрямованих на оптимізацію управління увагою в молодших класах. Такі програми можуть включати в себе навчання новим стратегіям та методикам, а також обмін досвідом між вчителями різних шкіл та регіонів.

Відповіді вчителів також підкреслюють важливість постійного вдосконалення методик управління увагою. Багато вчителів висловлюють бажання брати участь у навчанні та професійному розвитку, щоб знаходити нові та ефективніші способи привертання уваги учнів. Значна частина відповідей також вказує на важливість спільної роботи та обміну досвідом між вчителями. Вчителі висловлюють бажання більш активно ділитися своїми методиками та здобутим досвідом з колегами, щоб спільно знаходити оптимальні рішення для кожного класу та кожного учня.

Основними чинниками, що впливають на прояв уваги молодших школярів під час учбової діяльності, є різноманітні аспекти, які можуть включати як внутрішні, так і зовнішні впливи. Розуміння цих факторів є важливим, оскільки вони визначають здатність дитини зосереджуватись, сприймати і обробляти інформацію, а також впливають на її академічні досягнення та загальний розвиток. Розглянемо деякі з цих аспектів докладніше.

1. Соціальна ситуація в класі: Середнє оточення, у якому знаходиться молодший школяр, може суттєво впливати на його здатність зосередитися та зберігати увагу під час учбової діяльності. Взаємодія з однокласниками, стиль комунікації в класі, наявність конфліктних ситуацій або дружніх взаємин, рівень спільності та підтримки від класу – усе це може впливати на увагу та концентрацію школяра.

2. Сімейні особистісні відносини: Сімейне середовище, в якому виростає дитина, грає важливу роль у формуванні її уваги. Сприятливі сімейні відносини, взаєморозуміння, підтримка батьків та родини можуть сприяти розвитку уваги у молодших школярів. Наприклад, встановлення регулярного режиму дня, забезпечення комфортного та спокійного середовища для навчання та стимулююче ставлення до навчання можуть позитивно впливати на увагу дитини.

3. Кожен школяр має свої унікальні особливості та індивідуальні риси, які можуть впливати на прояв уваги. Наприклад, рівень розвитку нервової системи, спадкові особливості, рівень здоров'я та фізичної активності – усе це може відігравати роль у формуванні уваги та концентрації у молодших школярів. Біологічні фактори можуть мати значний вплив на здатність дитини зосереджуватись і підтримувати увагу протягом навчального процесу. Рівень розвитку нервової системи є одним з ключових біологічних аспектів, що впливають на увагу молодших школярів. Вікові зміни у структурі та функціях мозку, зокрема в корі головного мозку, пов'язані з покращенням когнітивних функцій, включаючи увагу. За даними досліджень, розвиток префронтальної кори, яка відповідає за виконавчі функції та регуляцію уваги, продовжується до підліткового віку. Спадкові фактори також відіграють важливу роль у формуванні уваги у дітей. Деякі дослідження вказують на те, що генетичні особливості можуть впливати на рівень розвитку когнітивних здібностей, включаючи увагу. Наприклад, дослідження, проведене Plomin і DeFries (1998), показало, що генетичні фактори можуть впливати на індивідуальні відмінності у когнітивних здібностях дітей, включаючи здатність до концентрації. Врахування індивідуальних біологічних особливостей кожного школяра є важливим аспектом у розробці ефективних стратегій управління увагою під час навчального процесу.

4. Відношення викладача до своєї роботи: Роль викладача також важлива у формуванні уваги у молодших школярів. Позитивне ставлення викладача до своєї роботи, його емоційна стійкість, методи навчання та

організація уроків можуть впливати на стимуляцію уваги учнів. Взаємодія з викладачем, яка базується на взаєморозумінні та підтримці, також може сприяти розвитку уваги та підтримці учнів.

5. Час після прийому їжі: Один з факторів, який може впливати на прояв уваги молодших школярів, - це час, який пройшов після прийому їжі. Недавні дослідження показують, що перевищення тривалості перерви між прийомами їжі може спричиняти зниження рівня уваги та зосередженості. Тому рекомендується встановлювати регулярний режим харчування для дітей, який включає достатню кількість перерв між їжами, щоб забезпечити оптимальний рівень енергії та концентрації під час учбової діяльності.

6. Комп'ютерні ігри: Щодо впливу комп'ютерних ігор на увагу дітей, існує певна дискусія серед дослідників. Деякі дослідження показують, що тривале та необмежене використання комп'ютерних ігор може мати негативний вплив на увагу та когнітивні здібності дітей. Однак, важливо враховувати не тільки сам факт гри, але й тривалість, тип і зміст ігор, а також міру використання.

7. Час Час, який дитина проводить на вулиці, також може впливати на її увагу та концентрацію під час учбової діяльності. Фізична активність та свіже повітря, які вони отримують під час гри на вулиці, можуть сприяти покращенню кровообігу та стимулювати функції мозку, що позитивно впливає на увагу та зосередженість. Рекомендується забезпечувати дитину достатньою кількістю часу на активну гру та прогулянки на свіжому повітрі. Дослідження свідчать, що фізична активність, включаючи ігри на відкритому повітрі, сприяє розвитку когнітивних функцій дітей. Зокрема, результати дослідження, опублікованого у журналі "Pediatrics", показують, що регулярна фізична активність може покращувати здатність до концентрації та зменшувати прояви гіперактивності та дефіциту уваги у дітей [65]. Це підкреслює важливість забезпечення молодших школярів достатньою кількістю часу на активну гру та прогулянки. Час проведений на свіжому повітрі, може допомагати зменшувати стрес та тривожність, що також сприяє кращій

зосередженості під час навчання. Важливо враховувати, що сучасні діти часто проводять багато часу перед екранами, що може негативно впливати на їхню увагу та здатність до концентрації. Тому важливо балансувати час, проведений за екранами, з часом на вулиці, щоб забезпечити оптимальні умови для розвитку уваги та навчання.

8. **Спілкування з однолітками:** Взаємодія з однолітками є важливим аспектом для соціального та психологічного розвитку дитини. Час, який дитина проводить у спілкуванні з однолітками, може впливати на її увагу та концентрацію. Взаємодія з ровесниками розвиває комунікативні навички, соціальну адаптацію та сприяє створенню позитивної атмосфери в навчальному середовищі. Рекомендується забезпечувати дитині можливості для взаємодії з однолітками як під час навчання, так і поза ним.

Зверніть увагу, що кількісні показники (наприклад, час після прийому їжі, час на вулиці, час спілкування з однолітками) можуть різнитися в залежності від віку та індивідуальних особливостей дітей. Персоналізований підхід до управління цими факторами є важливим для оптимізації уваги та навчання молодших школярів.

Висновки до розділу 2

Увага молодших школярів під час учбової діяльності є складним явищем, що залежить від різних факторів. У цьому розділі було розглянуто основні чинники, що впливають на прояв уваги у молодших школярів під час навчання.

Соціальна ситуація в класі має велике значення для уваги молодших школярів. Взаємодія з однокласниками, стиль комунікації, наявність конфліктів або дружніх взаємин можуть впливати на рівень уваги учнів. Дружні та сприятливі відносини в класі стимулюють активну участь дітей в навчальному процесі та сприяють кращій концентрації уваги.

Сімейне середовище також має вагому роль у розвитку уваги молодших школярів. Стимулююче ставлення до навчання з боку батьків та сприятливі

сімейні відносини сприяють формуванню та підтримці високого рівня уваги у дітей. Батьки можуть створити сприятливу атмосферу, яка спонукає до концентрації та підтримки інтересу до навчання.

Індивідуальні біологічні особливості кожного школяра також впливають на прояв уваги. Розвиток нервової системи, спадкові фактори та рівень здоров'я можуть визначати індивідуальні особливості уваги у дітей. Вчителі повинні враховувати ці фактори при плануванні навчального процесу та наданні індивідуальної підтримки учням з різним рівнем уваги.

Також важливою є роль вчителя у стимулюванні уваги молодших школярів. Його відношення до своєї роботи, використані методи навчання та організація уроків можуть впливати на зацікавленість та увагу учнів. Важлива є взаємодія між вчителем та учнями, яка стимулює активну участь та сприяє кращому зосередженню.

Крім основних факторів, що впливають на увагу молодших школярів, існують додаткові аспекти, які можуть мати вплив. Наприклад, час після прийому їжі, використання комп'ютерних ігор, час, проведений на вулиці, і спілкування з однолітками можуть впливати на рівень уваги учнів.

Загальна мета досліджень полягає у розумінні цих факторів та їх впливу на процес учбової діяльності молодших школярів. Результати цих досліджень можуть бути корисними для вчителів, батьків та фахівців у галузі психології, щоб оптимізувати навчальний процес та стимулювати розвиток уваги у молодших школярів.

Дослідження показало, що управління увагою молодших школярів є складним завданням, що вимагає постійного вдосконалення та адаптації. Вчителі використовують різноманітні стратегії, такі як використання візуальних матеріалів, інтерактивні уроки та рухливі вправи, для залучення уваги учнів. Кожен учитель надає перевагу індивідуальному підходу до управління увагою учнів, що відображається у використанні різних методик та увазі до психологічного комфорту кожного учня. Виклики, з якими стикаються вчителі, включають природну рухливість та короткий термін

концентрації, що вимагає розвитку стратегій для їх подолання. Досвідні вчителі наголошують на важливості індивідуального підходу та використанні різноманітних стратегій для забезпечення ефективного навчання. Дослідження також підкреслило необхідність поєднання загальних принципів та індивідуального підходу, а також постійного вдосконалення та спільної роботи між вчителями для оптимізації управління увагою в молодших класах.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З УПРАВЛІННЯ УВАГОЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ.

3.1. Адаптація результатів дослідження у педагогічній практиці

Зважаючи на здобуті результати дослідження з психологічних аспектів управління увагою молодших школярів, ми можемо запропонувати ряд практичних рекомендацій для використання у педагогічній практиці. Перш за все, важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня при плануванні та проведенні уроків. Це означає адаптацію стратегій управління увагою до потреб конкретного класу та кожного учня окремо. Наприклад, врахування рівня рухливості та терміну концентрації може допомогти оптимізувати розподіл часу на уроці і використовувати ефективніші методи для залучення уваги школярів. Також важливо створювати сприятливе навчальне середовище, що сприяє збереженню уваги учнів. Це може включати в себе зручні та ергономічні умови для сидіння, оптимальне освітлення класу, а також використання різноманітних методів візуалізації матеріалу, що допомагають зберегти інтерес та увагу дітей.

Під час навчання важливо використовувати інтерактивні методи, такі як групові проекти, обговорення та взаємодія з вчителем, що допомагають утримувати увагу учнів протягом тривалого часу. Застосування різноманітних методів навчання, які активізують участь учнів у процесі, може стимулювати їхню цікавість та зберігання уваги. Основним завданням педагогічного процесу є не лише передача знань, а й забезпечення умов для ефективного засвоєння цих знань кожним учнем.

Наприклад, ігрові елементи є одним із найбільш ефективних методів привертання уваги молодших школярів. Використання ігрових сценаріїв на уроках може стимулювати активну участь та збільшувати рівень зацікавленості учнів у навчальному процесі. Наприклад, урок математики може бути організований у формі гри, де учні розв'язують математичні

завдання, змагаючись між собою чи проти вчителя.

Інтерактивні методики також відіграють важливу роль у залученні уваги молодших школярів. Наприклад, використання інтерактивних дошок або комп'ютерних програм може робити навчальний матеріал більш доступним та цікавим для учнів. Це може бути особливо корисним у викладанні предметів, які зазвичай сприймаються як складні або нудні. Рухливі вправи можуть бути використані для збільшення зосередженості та підтримки активності учнів під час уроків. Наприклад, періодичні перерви на фізичні вправи або короткі паузи для розминки можуть допомогти уникнути втоми та підтримати оптимальний рівень уваги протягом уроку.

Важливо не забувати навчати молодших школярів стратегіям самоконтролю та управління власною увагою. Це може включати в себе тренування у техніках зосередженості, планування часу та використання різних методів для підвищення продуктивності навчання. Додатково до індивідуальних особливостей кожного учня, важливо навчати молодших школярів стратегіям самоконтролю та управління власною увагою. Це є ключовим аспектом їхнього когнітивного розвитку та успішного навчання. Тренування у техніках зосередженості допомагає учням вчитися краще контролювати свою увагу та уникати відволікань під час навчання. Це може включати в себе вправи на управління диханням, медитацію або концентраційні вправи, які допомагають учням зосередитися на потрібній задачі. Планування часу також є важливою навичкою, яка допомагає молодшим школярам ефективно управляти своїм часом та ресурсами. Вчити дітей ставити мети, складати розклади та розподіляти час на навчання, відпочинок та інші активності допомагає їм стати більш організованими та продуктивними. Додатково, використання різних методів для підвищення продуктивності навчання також є важливою складовою успішної управління увагою. Це може включати в себе використання мнемонічних прийомів, методів активного читання та записування, а також використання технологій для організації матеріалу та планування навчальних завдань. Ці стратегії

спрямовані на те, щоб допомогти молодшим школярам стати більш самостійними та успішними в управлінні своєю увагою та навчанням. Розуміння та використання цих стратегій педагогами може покращити навчальний процес та сприяти більшому успіху учнів у навчанні та житті [10].

Варто звернути увагу на важливість психоемоційного стану учнів під час навчання. Позитивний емоційний фон сприяє кращій концентрації та збереженню уваги, тому важливо створювати атмосферу довіри та підтримки в класі. Практичні вправи на зниження стресу та розслаблення можуть бути корисними для учнів, особливо перед складними тестами або екзаменами. Розуміння індивідуальних інтересів та потреб учнів може бути важливим аспектом управління їх увагою. Використання матеріалу та прикладів, які зацікавлять конкретного учня, може допомогти залучити його увагу та підтримати інтерес до навчання.

Необхідно також враховувати вплив зовнішніх чинників на увагу молодших школярів, таких як шум у класі чи зовнішні відволікаючі фактори. Не слід забувати про посторінній звук який також є важливим під час уроку. Цей аспект набуває важливості, оскільки навколишня середовище може суттєво впливати на рівень уваги та зосередженості учнів під час навчання.

Перш за все, важливо забезпечити контроль над рівнем шуму в класі. Надмірний шум може відволікати увагу учнів і перешкоджати їхньому зосередженню на навчанні. Вчителю слід створити правила щодо збереження тиші під час уроків та вчасно реагувати на будь-які випадки порушення цих правил.

Другим аспектом є правильне розташування меблів у класі. Організація меблів таким чином, щоб учні мали достатньо простору для комфортного сидіння та зосередження, може позитивно вплинути на їхню увагу під час уроків. Крім того, важливо враховувати ергономіку меблів, щоб уникнути дискомфорту учнів під час тривалого сидіння.

Третій аспект полягає у створенні позитивних взаємин між учнями та вчителем. Доброзичливе та підтримуюче середовище сприяє більшій

відкритості та активному залученню учнів до навчального процесу. Вчителю варто створити можливості для співпраці та взаємодії між учнями, а також проявляти турботу про їхні індивідуальні потреби та досягнення. Загалом, створення сприятливої навчальної атмосфери в класі є ключовим елементом управління увагою молодших школярів. Правильний контроль шуму, організація меблів та позитивні взаємини між учнями та вчителем сприяють зосередженню та активному навчанню, що відображається на загальному успіху навчального процесу. Можливість створення тихих та спокійних зон для навчання може допомогти учням зберігати увагу та покращити їхню навчальну продуктивність. Інтеграція технологій у навчальний процес може бути корисним інструментом управління увагою молодших школярів. Використання інтерактивних навчальних програм, відеоуроків та інтерактивних дошок може зробити навчання більш цікавим та залучити увагу учнів на довший час.

Додаткові дослідження вказують на те, що вплив рухової активності на увагу молодших школярів може бути значним. Наприклад, деякі студії показали, що короткі перерви для фізичної активності під час навчання можуть покращувати зосередженість та підвищувати продуктивність навчання учнів [29]. Такі знахідки свідчать про важливість включення фізичних вправ у навчальний процес для підтримки уваги та активності молодших школярів. Це дослідження, які проводилися на підставі мета-аналізу даних, показує, що навіть короткі періоди фізичної активності під час навчання можуть позитивно впливати на зосередженість та підвищувати продуктивність навчання учнів. Існує кілька механізмів, через які фізична активність може поліпшувати увагу. По-перше, вона сприяє підвищенню кровообігу та кисневого поживлення мозку, що може покращити його функціонування. По-друге, фізична активність викликає виділення нейротрансмітерів, таких як серотонін та допамін, які пов'язані з підвищенням настрою та зосередженості. Нарешті, фізична активність може допомагати зменшити стрес та тривогу, які можуть бути важливими факторами, що заважають увазі. Це дослідження вказує на те,

що інтеграція коротких перерв для фізичної активності в навчальний день може бути ефективним способом підтримки уваги та підвищення навчальної продуктивності молодших школярів.

Крім того, психологи також звертають увагу на вплив здорового сну на увагу та когнітивні функції дітей. Дослідження показують, що недостатній сон може призвести до зниження рівня уваги та виконавчих функцій у дітей, що може впливати на їхню здатність до навчання та сприйняття інформації [30]. Тому важливо підтримувати здорові звички сну серед молодших школярів для оптимального функціонування їхньої уваги та навчання. Дослідження впливу сну на когнітивні функції та увагу дітей відіграє ключову роль у розумінні оптимальних умов навчання. Недостатній сон може негативно впливати на здатність молодших школярів зосереджуватись під час навчання та сприймати нову інформацію. Дослідження, опубліковані у журналі "Sleep, Cognition, and Education", підкреслюють, що відповідний сон є необхідною передумовою для збереження оптимального рівня уваги та когнітивних функцій у дітей. Умови недостатнього сну, такі як нерегулярний графік сну, незручне середовище для сну та недостатній час на сон, можуть призвести до зниження когнітивних здібностей та зменшення концентрації уваги в молодших школярів. Негативний вплив недостатнього сну на увагу може проявлятися у скороченні тривалості уваги, зниженні рівня уважності та погіршенні здатності до перероблення інформації.

Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня, такі як тип сприйняття інформації та стилі навчання. Деякі діти можуть краще утримувати увагу під час візуального навчання, тоді як інші можуть відчувати більшу зосередженість під час аудіального чи кінестетичного навчання [31]. Врахування цих особливостей може допомогти педагогам підібрати ефективніші методи навчання та управління увагою для кожного учня. Особливості навчання можуть включати в себе вподобання до візуального, аудіального чи кінестетичного способів отримання знань. Наприклад, деякі діти можуть краще утримувати увагу та краще сприймати матеріал, якщо він

візуалізований у формі діаграм або схем, тоді як інші можуть відчувати більшу зосередженість під час слухання аудіоподкастів або дискусій. Також є учні, які найбільш ефективно вивчають матеріал, здійснюючи практичні дії або маніпулюючи предметами. Врахування цих індивідуальних особливостей може виявитися критичним у плануванні та реалізації навчальних стратегій. Педагоги можуть використовувати різноманітні методи навчання, щоб задовольнити різноманітні потреби учнів та стимулювати їхній інтерес до навчання. Наприклад, для учнів з візуальним типом сприйняття інформації можна використовувати візуальні допоміжні засоби, такі як презентації або відеоматеріали. У той час як для учнів з аудіальним типом сприйняття ефективним може бути використання аудіозаписів або усних пояснень.

У рамках уроку з молодшими школярами, викладач повинен виявляти ряд ключових аспектів у своїй поведінці, щоб забезпечити максимальну увагу та зацікавленість учнів у навчальному процесі[32].

По-перше, важливо мати енергійний та позитивний настрій. Викладач повинен виявляти емоційну відкритість та ентузіазм стосовно теми уроку, що сприяє підвищенню зацікавленості учнів. Своїм ентузіазмом викладач може передати позитивну енергію та стимулювати учнів до активного навчання. Енергійний настрій викладача може бути контагіозним і передаватися учням, що стимулює їх до активності та зацікавленості у навчанні. Коли викладач демонструє емоційну відкритість та ентузіазм стосовно предмету, це може стати джерелом інспірації для учнів та сприяти позитивній атмосфері на уроці[33].

Позитивний настрій викладача створює невидиму, але дуже важливу ауру в класі, яка може впливати на загальний настрій та продуктивність учнів. Коли викладач проявляє радість та ентузіазм у процесі навчання, це може зробити уроки більш привабливими та цікавими для дітей, що в свою чергу стимулює їх до більш активної участі та залучення до матеріалу.

Більш того, позитивний настрій викладача може знижувати рівень стресу та напруги в класі, що сприяє сприятливій атмосфері для навчання.

Учні частіше відчують себе комфортно та вільно в такому середовищі, що сприяє їхньому кращому навчанню та розвитку.[34]

Другий аспект, який варто розглянути, полягає в дружелюбному та доступному ставленні викладача до учнів. Цей аспект включає в себе не лише створення атмосфери взаєморозуміння та довіри, але й активне заохочення взаємодії та співпраці між викладачем і школярами. Важливо, щоб викладач проявляв інтерес до думок та поглядів учнів, надавав їм можливість вільно висловлювати свої ідеї та запитання. Створення безпечного простору, де учні можуть відчувати себе комфортно і вільно спілкуватися з викладачем, сприяє активній участі та позитивній атмосфері на уроці. При цьому викладач повинен проявляти турботу та увагу до індивідуальних потреб учнів. Розуміння та підтримка особистісних розвитку та навчальних цілей кожного учня сприяє створенню більш ефективного навчального середовища. Важливо проявляти емпатію та розуміння до потреб кожного учня, щоб вони відчували себе підтриманими та заохоченими до саморозвитку.

Крім того, викладач може активно сприяти позитивним взаєминам між учнями, створюючи можливості для співпраці та взаємодії. Колективна робота над завданнями, проведення групових дискусій та проєктів сприяє розвитку комунікативних навичок та сприяє побудові дружніх стосунків між учнями.

Третій аспект, який варто розглядати у контексті управління увагою молодших школярів, полягає у використанні різноманітних методів та педагогічних прийомів для залучення уваги учнів під час уроків. Одним із ефективних методів є використання ігрових елементів у навчальному процесі. Гра — це потужний інструмент, який не лише стимулює активну участь учнів, а й сприяє їхньому емоційному залученню до теми уроку. Ігрові завдання можуть бути різноманітними: від рольових ігор до конкурсів та групових змагань. Важливо, щоб гра мала навчальну спрямованість та відповідала меті уроку, а також зберігала баланс між розвагою та навчанням[35].

Крім ігрових елементів, використання інтерактивних методик також може бути ефективним способом залучення уваги молодших школярів.

Інтерактивні завдання, такі як дискусії, групові проекти, опитування та спільні вправи, стимулюють учнів до активної участі, сприяють розвитку комунікативних навичок та сприяють збагаченню знань через обмін ідеями та думками. Для забезпечення різноманітності у навчальному процесі також варто використовувати візуальні матеріали, такі як діаграми, схеми, картинки та відео. Вони допомагають візуалізувати навчальний матеріал, роблять його більш доступним та зрозумілим для учнів, а також привертають їхню увагу до ключових концепцій. Необхідно також пам'ятати про рухливість на уроці. Короткі паузи на розминку, рухливі вправи та перерви можуть допомогти зберегти концентрацію уваги молодших школярів і підтримати їхню активність протягом уроку.

Загалом, використання різноманітних методів та педагогічних прийомів дозволяє створити стимулююче навчальне середовище, що сприяє підвищенню уваги та зацікавленості учнів у процесі навчання. Комбінація ігрових елементів, інтерактивних методик, візуальних матеріалів та рухливих вправ робить уроки цікавими, ефективними та запам'ятовуваними для молодших школярів.

Четвертий аспект управління увагою молодших школярів на уроці — гнучкий підхід до управління класом — відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного навчання. Гнучкість у підході дає можливість вчителю адаптувати свої методи та стратегії до конкретних ситуацій, потреб та особливостей кожного класу чи навіть кожного учня окремо. Важливо зазначити, що кожен клас і кожен учень унікальні, і те, що працює для одного класу, може не підійти для іншого. Тому викладач повинен бути готовим адаптувати свої методи в залежності від конкретної ситуації. Наприклад, якщо певний метод навчання не зацікавив учнів або не привернув їхню увагу, вчитель може швидко змінити підхід та спробувати іншу стратегію, яка більш відповідатиме їхнім потребам та інтересам.

Гнучкий підхід також передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів. Кожен учень має свої сильні та слабкі сторони, свої

інтереси та вподобання. Тому важливо, щоб викладач урахував ці особливості під час навчання та намагався залучити кожного учня до уроку, створюючи для них комфортні умови для навчання та розвитку. Гнучкий підхід також означає відкритість до змін та вдосконалення. Викладач повинен бути готовим працювати над вдосконаленням своїх методів та стратегій, відкритим до вивчення нових підходів та інновацій у навчанні. Це допомагає підтримувати високий рівень ефективності навчального процесу та забезпечує постійний розвиток як для викладача, так і для учнів.

3.2. Створення оптимальних умов для розвитку уваги в навчальному середовищі .

Використовуючи інформацію та знання які описані в попередніх розділах, можна надати наступні рекомендації щодо створення оптимальних умов для розвитку уваги в навчальному середовищі .

1.Створення сприятливої атмосфери в класі є ключовим аспектом для ефективного управління увагою молодших школярів під час навчання. Дослідження показують, що середовище, яке сприяє зосередженості та залученню уваги, сприяє покращенню академічних результатів та загального навчального процесу[36].

Перш за все, важливо забезпечити чистоту та порядок у класі. Організоване розташування меблів та навчальних матеріалів, регулярне прибирання класної кімнати сприяють створенню затишної та охайної атмосфери, що сприяє зосередженню уваги.

Далі, важливо створювати позитивне та доброзичливе емоційне середовище. Вчителі можуть використовувати позитивну мову, похвалу та заохочення для підтримки учнів, стимулюючи їхні досягнення та зусилля. Важливо розглядати фізичне середовище класу з точки зору звуку та світла. Забезпечення оптимального рівня освітлення та контроль рівня шуму може допомогти уникнути відволікань та підвищити зосередженість учнів. Нарешті, створення сприятливого соціального середовища в класі також має важливе

значення. Вчителі можуть сприяти колективному співробітництву, взаємній допомозі та підтримці між учнями, що створить атмосферу взаємоповаги та допоможе уникнути відволікань від навчального процесу.

Створення сприятливої атмосфери в класі є важливим елементом успішного управління увагою молодших школярів під час навчання. Організоване, позитивне та стимулююче середовище сприяє покращенню концентрації, зосередженості та навчальних досягнень учнів.

2. Використання візуальних допоміжних засобів є важливою стратегією для покращення уваги та зосередженості молодших школярів під час навчання. Візуальні матеріали, такі як ілюстрації, схеми, діаграми, картки з ключовими словами тощо, допомагають візуалізувати навчальний матеріал і роблять його більш доступним для учнів. Це особливо корисно для візуально нахильних учнів, які краще сприймають інформацію за допомогою зображень.

Використання візуальних допоміжних засобів сприяє активізації мозкових процесів учнів та розвитку їхньої креативності. Вони допомагають зробити навчання більш цікавим та захоплюючим, оскільки візуальні матеріали можуть викликати інтерес та стимулювати учнів до активної участі у навчальному процесі. При використанні візуальних допоміжних засобів важливо враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного учня. Матеріали повинні бути зрозумілими та доступними для всіх учнів, а також враховувати їхній рівень знань і навичок. Також важливо створювати різноманітність візуальних матеріалів, щоб уникнути монотонності та забезпечити інтерес учнів протягом всього навчального процесу. Використання візуальних допоміжних засобів є ефективним інструментом для залучення уваги молодших школярів та поліпшення їхнього навчального процесу. Ця стратегія сприяє підвищенню уваги, покращенню засвоєння матеріалу та розвитку креативного мислення учнів[38].

Важливо створювати різноманітність візуальних матеріалів, щоб уникнути монотонності та забезпечити інтерес учнів протягом всього навчального процесу. Різні типи візуальних допоміжних засобів можуть

включати інтерактивні дошки, де учні можуть самостійно малювати схеми або робити позначки, а також використання мультимедійних ресурсів, таких як освітні відео або інтерактивні ігри.

Значна частина досліджень підкреслює ефективність візуальних допоміжних засобів у навчанні. За результатами дослідження, проведеного в рамках Національного інституту освіти США, використання мультимедійних інструментів у навчанні значно підвищує рівень засвоєння матеріалу серед учнів початкових класів [63]. Інше дослідження, проведене в Університеті Гарварда, підтвердило, що інтеграція візуальних засобів у навчальний процес сприяє розвитку критичного мислення та креативності учнів [62].

Використання візуальних допоміжних засобів є ефективним інструментом для залучення уваги молодших школярів та поліпшення їхнього навчального процесу. Ця стратегія сприяє підвищенню уваги, покращенню засвоєння матеріалу та розвитку креативного мислення учнів. Різноманітність візуальних матеріалів дозволяє задовольнити різні потреби учнів, підтримуючи їхню мотивацію та інтерес до навчання, що є критичним для їхнього успіху в освітньому процесі.

3.Стимулювання руху та активності в навчальному середовищі є важливим елементом для оптимізації управління увагою молодших школярів. Включення коротких фізичних вправ або рухливих пауз у навчальний процес допомагає зберегти увагу учнів та зменшити відчуття втоми. Це може включати прості вправи розтяжки, короткі ігри або навіть ходу під час обговорення матеріалу. Такі перерви в роботі допомагають зняти напругу та відновити концентрацію учнів, що сприяє більш ефективному навчанню. Також важливо розглядати можливість організації уроків таким чином, щоб допускати рух та активність, наприклад, шляхом включення інтерактивних завдань, діяльності в парах або групах, а також використання рухомих елементів у навчальних матеріалах. Такий підхід допомагає не лише підтримувати увагу учнів, але й сприяє їхньому фізичному та психологічному

благополуччю, що впливає на загальну продуктивність та успішність навчання[14].

4.Створення різноманітних навчальних ситуацій. Різноманітність методик та форм організації навчального процесу допомагає уникнути монотонності та забезпечити ефективність у навчанні.

По-перше, різноманітність використання різних методик, таких як інтерактивні вправи, групова робота, індивідуальні завдання та дискусії, дозволяє вчителям залучати увагу різних типів учнів. Деякі учні краще вчаться через співпрацю та обмін ідеями у групі, тоді як інші віддають перевагу самотійній роботі. Створення різних навчальних ситуацій допомагає задовольнити потреби кожного учня та сприяє їхньому успіху у навчанні.

По-друге, різноманітність форм організації навчального процесу, таких як робота з різними навчальними матеріалами, використання різних типів завдань та різноманітність тематики уроків, сприяє підтримці інтересу учнів до навчання. Зміна активностей та тем допомагає уникнути відчуття рутинності та зберегти мотивацію до вивчення нового матеріалу.

Розумне використання різноманітних навчальних ситуацій сприяє створенню стимулюючого та цікавого навчального середовища для молодших школярів. Враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожного учня, вчителі можуть максимально ефективно управляти увагою та забезпечити успішне навчання[40].

5.Розробка індивідуальних підходів. Цей підхід передбачає врахування унікальних потреб, інтересів та особливостей кожного учня.

Спочатку важливо провести індивідуалізовану діагностику, щоб визначити рівень уваги та концентрації кожного учня. Наприклад, можна використовувати тести або спостереження за поведінкою під час навчання. На основі цієї інформації можна розробити індивідуальні плани навчання, в яких будуть враховані сильні та слабкі сторони кожного учня. Далі вчителю слід підібрати відповідні методи та стратегії навчання для кожного учня з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Наприклад, якщо один учень

краще абсорбує інформацію за допомогою візуальних матеріалів, то для нього можна використовувати ілюстрації та схеми, тоді як іншому учневі, який навчається краще під час активної діяльності, можна запропонувати більше практичних завдань. Крім того, важливо враховувати індивідуальні підходи до мотивації. Деякі учні можуть бути більш мотивованими зовнішніми стимулами, такими як похвала вчителя або можливість отримання винагороди, тоді як інші можуть бути більш мотивованими внутрішніми чинниками, такими як особистий інтерес до теми або бажання досягнення успіху.

Такий індивідуальний підхід дозволяє вчителю створити навчальні ситуації, які оптимально відповідають потребам та індивідуальним особливостям кожного учня, що сприяє їхньому успіху та розвитку[15].

6. Підтримка співпраці з батьками. Вчителям рекомендується активно залучати батьків у навчальний процес та спільно працювати з ними над покращенням умов навчання для дитини. Співпраця з батьками може включати проведення батьківських зборів, індивідуальні консультації, а також регулярне зворотнє зв'язку щодо прогресу дитини. Вчителям важливо створити відкрите та довірче спілкування з батьками, де вони можуть обмінюватися ідеями, досвідом та порадами щодо покращення умов навчання.

Вчителям рекомендується залучати батьків до участі в різноманітних заходах та проектах, спрямованих на розвиток уваги та концентрації дітей. Наприклад, можна організувати спільні заняття з розвитку уваги, обмін порадами щодо створення сприятливого навчального середовища вдома та в школі, а також спільні заходи для підтримки психологічного комфорту дітей. Важливо також пам'ятати про індивідуальні особливості кожної родини та дитини і підходити до співпраці з батьками індивідуально, з урахуванням їхніх потреб та очікувань. Це допомагає побудувати плідне та ефективне партнерство між школою та сім'єю, спрямоване на спільне досягнення найкращих результатів у розвитку уваги та успіху у навчанні дитини[13].

Висновки до розділу 3

Створення оптимальних умов для розвитку уваги в навчальному середовищі має вирішальне значення для успішного навчання молодших школярів. Ретельно розроблені та реалізовані педагогічні підходи можуть сприяти покращенню концентрації, уваги та академічних досягнень учнів. Важливо створити сприятливу атмосферу в класі, що сприяє зосередженості та підвищує продуктивність навчання. Використання візуальних матеріалів, активних методів навчання та рухливих пауз допомагає уникнути відволікань та зберегти увагу учнів. Крім того, індивідуальний підхід до кожного учня, урахування їхніх індивідуальних особливостей та потреб, сприяє створенню ефективних навчальних стратегій. Зовнішня мотивація, така як похвала та винагороди, може використовуватися як стимул для навчання, але важливо розвивати внутрішню мотивацію та самостійність учнів. Вчителі повинні забезпечити баланс між зовнішніми стимулами та внутрішнім бажанням навчатися, щоб забезпечити стабільний та тривалий розвиток уваги та концентрації.

Використання цих рекомендацій може відкрити широкі перспективи для вчителів у покращенні навчального процесу та підвищенні успішності учнів. Розуміння психологічних аспектів управління увагою молодших школярів є ключем до побудови ефективних стратегій навчання, які враховують їхні потреби та індивідуальні особливості. Досягнення успіху у створенні оптимального навчального середовища потребує постійного вдосконалення та саморозвитку вчителів. Програми підвищення кваліфікації, які спрямовані на вивчення нових педагогічних методик та психологічних підходів, можуть бути корисним інструментом для вчителів у їхньому професійному зростанні. Співпраця з батьками та залучення їх до процесу навчання може допомогти забезпечити підтримку у вдосконаленні навчального середовища як вдома, так і в школі. Відкритий обмін інформацією та спільна робота з батьками сприяє виявленню та вирішенню можливих проблем у розвитку уваги та концентрації учнів.

Загалом, створення оптимальних умов для розвитку уваги молодших школярів є складним та багатогранним завданням, яке вимагає зусиль та спільної роботи з боку вчителів, батьків та інших учасників навчального процесу. Але врахування цих аспектів та реалізація відповідних стратегій може мати значний позитивний вплив на успішність навчання та розвиток уваги молодших школярів.

ВИСНОВКИ

1. У результаті теоретичного аналізу проблеми уваги у контексті психологічного розвитку молодших школярів було виявлено ряд ключових аспектів, які визначають характер та динаміку уваги у цій віковій групі. Впорядкування понятійної бази цього дослідження було проведено з використанням аксіоматичного підходу, що сприяло систематизації та уточненню ключових термінів. У результаті аналізу було виділено вихідне поняття "увага", яке стало основою для визначення базових термінів, таких як увага, концентрація, розсіяність тощо. Кожен з цих термінів був детально проаналізований та впорядкований у межах мотиваційної сфери особистості. Особлива увага була приділена поняттю мотиваційної сфери особистості як центральному елементу, що визначає напрямок та інтенсивність мотиваційних процесів у молодших школярів. Визначено, що мотиваційна сфера особистості є ядром простору особистості, де переплітаються всі особистісні властивості та мотиваційні процеси, що забезпечують стабільність, стійкість та цілісність розвитку особистості. Отже, теоретичний аналіз проблеми уваги у контексті психологічного розвитку молодших школярів дозволив систематизувати та уточнити понятійну базу цього дослідження, що стало основою для подальших досліджень та розробки практичних рекомендацій для вчителів та психологів.

2. Здійснене емпіричне дослідження особливостей прояву уваги молодших школярів під час учбової діяльності підтвердило важливість врахування психологічних аспектів управління увагою в навчальному процесі. Дослідження показало, що більшість молодших школярів виявляють різні рівні залежності від зорової стимуляції та зовнішньої мотивації, що може впливати на їхню увагу та концентрацію під час навчання. Результати дослідження вказують на необхідність впровадження індивідуального підходу до кожного учня з урахуванням його особистісних особливостей та потреб. Наприклад, для учнів, які виявляють високий рівень залежності від зорової стимуляції, можуть бути корисними стратегії, спрямовані на зменшення

відволікань та підвищення уваги, такі як використання візуальних матеріалів та інтерактивних методів навчання. У той же час, для учнів, які менш мотивовані до самостійної діяльності та навчання, важливо забезпечити стимулююче середовище, що сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості у навчанні. Розуміння особливостей прояву уваги молодших школярів дозволяє розробляти ефективні педагогічні підходи та програми, спрямовані на покращення навчального процесу та розвиток уваги учнів. Наприклад, включення інтерактивних методів навчання та ігрових елементів може сприяти підвищенню уваги та зацікавленості учнів у навчальний процес. Результати дослідження підкреслюють важливість розуміння та врахування психологічних аспектів управління увагою молодших школярів для покращення якості навчання та досягнення їхнього успіху в школі. Дослідження особливостей прояву уваги молодших школярів під час навчання відкриває широкі перспективи для вдосконалення педагогічної практики та створення оптимального навчального середовища. Результати дослідження свідчать про необхідність розвитку індивідуальних стратегій управління увагою відповідно до потреб та особливостей кожного учня. Одним із важливих висновків є необхідність розробки та впровадження програм підвищення кваліфікації для вчителів, спрямованих на вивчення психологічних аспектів управління увагою молодших школярів. Такі програми можуть включати в себе навчання новим стратегіям та методикам, а також обмін досвідом між вчителями для пошуку оптимальних рішень у кожному конкретному класі. Важливо створити сприятливі умови для розвитку уваги в навчальному середовищі, зокрема, за допомогою впровадження інтерактивних методів навчання, використання візуальних матеріалів та ігрових елементів. Це допоможе підвищити інтерес учнів до навчання та збільшити їхню зосередженість під час уроків. Узагальнюючи, дослідження підкреслює важливість розуміння та врахування психологічних аспектів управління увагою молодших школярів для ефективного організації навчального процесу. Це дозволить вчителям підвищити якість навчання та

сприяти успіху учнів у їхньому навчальному шляху.

3. З урахуванням психологічних аспектів управління увагою молодших школярів під час навчання були сформульовані практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію процесу навчання та розвитку уваги цільової аудиторії. Метою впровадження цих рекомендацій є створення сприятливих умов для забезпечення ефективності навчального процесу та підвищення успішності учнів. Дослідження не має на меті остаточно вирішити всі аспекти даної проблеми, але, натомість, відкриває нові горизонти для подальших досліджень та вдосконалення практичних підходів у цій області. Виявлені питання та виклики вказують на необхідність подальшого дослідження та розширення нашого розуміння психологічних механізмів управління увагою у молодших школярів. Таким чином, подальший розвиток та удосконалення практичних рекомендацій щодо управління увагою молодших школярів під час навчання є важливим завданням, що вимагає спільних зусиль вчителів, психологів та інших фахівців у галузі освіти. Розширення досліджень на інші аспекти цієї проблематики та залучення більш широкого спектру учасників до обговорення та впровадження рекомендацій є важливим кроком у покращенні навчального процесу для молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агєєва А.І. Вікова психологія: Навчальний посібник / А.І. Агєєва. – Київ: Освіта України, 2010. – 680 с.
2. Антоненко, О. В. Основи педагогічної психології: Навч. посіб. - К.: Книга-центр, 2016. - 320 с.
3. Баранюк О.В. Проблеми психологічної пам'яті: Навчальний посібник для студентів педагогічних вузів. Київ: Освіта України, 2010. - 256 с. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 2013. №4. С. 42–49.
4. Білоконь Л.М. Розвиток мислення молодших школярів: психолого-педагогічні аспекти. Львів: Видавництво "Світ", 2012. - С. 105-107.
5. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник для студентської психології і педагогічних спеціальностей. 2-ге видан., випр. і доп. К.: "Центр учбової літератури", 2007. С.11–39.
6. Войцехівський М.Ф. Основи педагогіки і психології. - Київ: Видавничий дім "Освіта", 2000. - 432 с. Галицька, О.В. Методика діагностики психічного розвитку молодших школярів. - Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2008.
7. Гендерсон В.Л., Дреснік Ш.І. Планування часу та управління ресурсами у навчанні молодших школярів : Журнал педагогічної практики. 2006. №3. С. 45–51.
8. Гончарук П.А., Сингаївська І.В. Загальна психологія: Пропедевтика (модульний підхід): Навч. посібник для студ. ВНЗ. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2009. 220 с.
9. Гріньова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
10. Джонсон А. Роль сім'ї у формуванні уваги та концентрації у молодших школярів : Сімейна психологія. 2020. Т. 8, №3. С. 112–125.
11. Дитяча психологія: Підручник О.М. Шевченко, Л.В. Христенко. К.:

- Центр навчальної літератури, 2010. 304 с.
12. Діагностика психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку: Методичні рекомендації за заг. ред. Шевченко Т.Л. К.: Видавничий дім "Слово", 2012. 192 с.
 13. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf
 14. Дятленко Т.І.. Практикум з методики навчання української літератури в середніх навчальних закладах. Глухівський НПУ ім О.Довженка, 2016. URL: <http://46.201.250.252/handle/123456789/106>.
 15. Заброцький М.М. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Сновська загальноосвітньої школа I-III ступенів № 1: веб-сайт. URL: http://schors-school1.edukit.cn.ua/socialjno_psihologichna_sluzhba/psihologiya_shkolyara/psihologichni_osoblivosti_ditej_molodshogo_shkiljnogo_viku/ (дата звернення 30.08.2022)
 16. Заброцький М.М. "Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку." Сновська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1: веб-сайт. URL: Ви знаходитеся тут: - schors-school1.edukit.cn.ua (дата звернення 30.08.2022)
 17. Заброцький М.М. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс]. Сновська загальноосвітня школа I-III ступенів №1. Режим доступу: http://schorsschool1.edukit.cn.ua/socialjno_psihologichna_sluzhba/psihologiya_shkolyara/psihologichni_osoblivosti_ditej_molodshogo_shkiljnogo_viku/ / (Дата звернення: 30.08.2022).
 18. Заброцький М.М. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Сновська загальноосвітньої школа I-III ступенів № 1: веб-сайт. URL: http://schors-school1.edukit.cn.ua/socialjno_psihologichna_sluzhba/psihologiya_shkolyara/psihologichni_osoblivosti_ditej_molodshogo_shkiljnogo_viku/ (дата звернення 30.08.2022)

- 19.Завалій, О. В. Мовленнєвий розвиток дітей: психологічні аспекти. Київ: Видавництво "Альтернативи", 2005. С. 122-130.
- 20.Запорожець, О. В. Педагогічна психологія: навч. посібник К. : Либідь, 2004. 46 с.
- 21.Зінченко, В. П. Психологія мовленнєвого розвитку. К. : Либідь, 2001. С. 122-130.
- 22.Іванова О.М. (2020). Використання ігрових методів у навчальному процесі молодших школярів. Нові підходи в освіті, №2, с. 25–32.
- 23.Ковальчук О. Застосування візуальних допоміжних засобів у навчальному процесі молодших школярів: теоретичні та методичні аспекти. Педагогічна наука і освіта.2016. № 2. С. 17-25.
- 24.Кравець М. О. Використання інтерактивних методів навчання у початковій школі: теоретичні та практичні аспекти. Педагогічний дискурс. 2017. № 1. С. 45–52.
- 25.Крапівіна Н., Бондаренко С. Вплив іміджу викладача на мотивацію та академічну успішність здобувачів вищої освіти. Перспективи та інновації науки. 2023. № 16(34). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-482-494](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-482-494)
- 26.Кремень В. Г. Про Дитиноцентризм, або чому освіта України потребує структурних змін Щоденна всеукраїнська газета День. 2009. №210 (3130). С. 16.
- 27.Літвінова І. Особливості застосування візуальних допоміжних засобів у навчальному процесі молодших школярів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. // Педагогічна психологія та психологія особистості. 2019. С. 12-19.
- 28.Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. — Видання друге, перероблене та доповнене. — Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. 272 с.
- 29.Немов Р. С. Психологія - М.: Гуманітарне видавництво “Центр ВЛАДОС”, 2006. - 606 с.

30. Носенко Е., Труляев Р. Психологічний механізм впливу позитивних цінностей педагога на суб'єктивне балополюччя учня. Вісник Дніпропетровського університету. 2013. № 19. С. 102–109. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdupp_2013_21_19_16.pdf.
31. Особливості молодшого школяра. Умань: УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧІНИ, 2021. 57с.
32. Пилипон Н. І., Сингаївська І. В. Особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку. Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ) К.: Університет «КРОК», 2018. С. 553–555.
33. Бублик І. В., Петриченко О. В. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку. Проблеми сучасної педагогіки: матеріали Науково-практичної конференції (10 жовтня 2020 року, м. Львів). Львів: Львівський національний університет, 2020. С. 250–252
34. Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки вчених : збірник матеріалів конференції за заг. ред. проф. Т. О. Олефіренка. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 344 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32538/Shulygin?sequence=1>
35. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.: веб-сайт. URL <https://vcf.vn.ua/psixologichni-osoblivosti-ditej-molodshogo-shkilnogo-viku/> (дата звернення 31.08.2022)
36. Психологічні особливості молодшого школяра. Навчальні матеріали : веб-сайт. URL <https://works.doklad.ru/view/xnp8Xt5FOJs/2.html> (дата звернення 30.08.2022)
37. Психологічні особливості молодшого школяра: веб-сайт. URL https://pidru4niki.com/77711/psihologiya/psihologichni_osoblivosti_molods

- hogo_shkolyara (дата звернення 28.08.2022)
38. Психологічні особливості навчання учнів початкових класів. Лохвицька ЗОШ I-III ступенів №2: веб-сайт. URL: <http://surl.li/ddppg> (дата звернення 28.08.2022)
39. Психологічні особливості розвитку особистості молодшого школяра. StudFiles: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5643960/page/2/> (дата звернення 3.09.2022)
40. Психологічні особливості учнів початкових класів: веб-сайт. URL http://ort.kiev.ua/2.str/sps/sps_004.pdf (дата звернення 29.08.2022)
41. Психологія розвитку особистості: навч. посіб. / за заг. ред. С.М. Ковальчук. К.: Видавничий дім "Освіта", 2018. 464 с.
42. Психологія розвитку. Розумова та емоційно-вольова готовність: веб-сайт URL https://pidru4niki.com/77710/psihologiya/rozumova_emotsiynovolova_gotovnist#39 (дата звернення 29.08.2022)
43. Семенова Н. Психолого-педагогічні аспекти використання візуальних матеріалів у навчанні молодших школярів. Новітні педагогічні технології. 2020. № 2. С. 56–64.
44. Сидоренко, О. Фізичний розвиток учнів молодшого шкільного віку: особливості та вплив на навчальний процес. Науковий вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 1. С. 81–87.
45. Сингаївська І. В. Психологічні особливості прогнозування моральної поведінки в молодшому шкільному віці [дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 ; АПН України, Ін-т психології. К., 1993. 149 с.
46. Сингаївська І.В. Особливості регуляції моральної поведінки в молодшому шкільному віці. Соціальна психологія. К., 2009. №2 (34). С. 172–177.
47. Скрипченко О. В., Лисянська Т. М., Скрипченко Л. О. "Довідник з педагогіки і психології". (навч. посібник для викладачів, аспірантів та студентів). -К., 2000.

- 48.Сміт. Д. (2019). Позитивний вплив емоційної відкритості викладача на навчання молодших школярів. Журнал педагогічної психології, С. 67–79.
- 49.Строков О. Логічна пам'ять у дітей молодшого шкільного віку: особливості формування та розвитку. Педагогіка і психологія. 2018. №6. С. 74-81.
- 50.Трофаїла Н. Розвиток когнітивної сфери та емоцій у дітей дошкільного віку.: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2018. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/5425/1/Трофаїла_стаття.docx.
- 51.Уроки вправності: діагностика психічного розвитку молодших школярів / Л.С. Боярчук [та ін.] // Дошкільна освіта. - 2015. № 6. С. 15-17.
- 52.Ушинський К.Д. "Розмисли про навчання і виховання". Київ: Освіта, 1991.
53. Формування особистості дитини в молодшому шкільному віці. Психологія розвитку: веб-сайт. URL https://pidru4niki.com/77714/psihologiya/formuvannya_osobistosti_ditini_molodshomu_shkilnomu_vitsi#17 (дата звернення 1.09.2022)
- 54.Чернець С.А. Психологічні умови розвитку уваги у молодших школярів. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2009 (дата звернення 28.08.2022)
55. Шевцова Г. Г. Молодший шкільний вік: традиції та інновації в дослідженнях м. Херсон, ХДУ, 2015. – С. 134 – 138
- 56.Юнгіанське консультування: кол. моногр. / Ткач Р. М., Сербова О. В., Сингаївська І. В. та ін.; за ред. Ткач Р М. К. : Талком, 2021. 220 с.
- 57.Allen, A., & Fraser, B. (2007). Parent and teacher perceptions of school climate: An Australian perspective. School Effectiveness and School Improvement, 18(3), 365-381.
- 58.Berman, R. A., & Slobin, D. I. (Eds.). (1994). Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study. Lawrence Erlbaum Associates.

59. Bjorklund, D. F., & Causey, K. B. (2018). *Children's Thinking: Cognitive Development and Individual Differences* (6th ed.). SAGE Publications.
60. Gelman, R., & Brenneman, K. (2004). Science learning pathways for young children. *Early Childhood Research Quarterly*, 19(1), 150–158. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2004.01.008>
61. Harvard University. (2018). Visual aids in education: Enhancing learning and creativity in young students. Retrieved from <https://www.harvard.edu/research/visual-aids-learning>
62. National Institute of Education. (2020). The impact of multimedia learning tools on elementary students' academic performance. Retrieved from <https://www.nie.edu.sg/research/impact-multimedia-learning>
63. Дослідження: "The Effects of Physical Activity on Attention and Other Executive Functions in Children and Adolescents: A Meta-Analysis" (<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.02033/full>)
64. Дослідження: "The Role of Physical Activity in Improving Attention and Academic Performance in Children with ADHD: A Review of the Literature" <https://pediatrics.aappublications.org/content/135/3/e785>
65. Дослідження: «Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education» (<https://eric.ed.gov/?id=ED519663>)
66. Дослідження: "Sleep, Cognition, and Education" (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3660190/>)
67. Lepper, M. R., Corpus, J. H., & Iyengar, S. S. (2005). Intrinsic and extrinsic motivational orientations in the classroom: Age differences and academic correlates. *Journal of educational psychology*, 97(2), 184.
68. McKeown, M. G., & Beck, I. L. (2018). The Nature of Vocabulary Development. In A. Pollatsek & R. Treiman (Eds.), *The Oxford Handbook of Reading* (pp. 217-232). Oxford University Press.
69. Tomlinson, C. A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C. M., Moon, T. R., Brimijoin, K., ... & Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in

response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. *Journal for the Education of the Gifted*, 27(2-3), 119-145.

70.Xie, Y., Li, H., Zhang, D., & Lu, J. (2020). The role of physical activity in attention and memory: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 11, 618239. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.618239>

Всього джерел – 70

Всього літ джерел – 25

За останні 10 років – 40